

POŠTNINA
PLAČANA
V GOTOVINI

N
A
Š
R
O
D
5

Naslovna slika: *Cvetka Golar med mladino*

»Naš rod« izhaja v Ljubljani med šolskim letom in ga prejemajo naročniki »Mladinske matice«, ki plačajo naročnino za list in publikacije »Mladinske matice« v mesečnih obrokih po din 3.—. Celoletna naročnina znaša 30 din.

List izdaja »Jugosl. učiteljsko združenje« — sekcija za dravsko banovino v Ljubljani, zanjo odgovarja Metod Kumelj.

Glavni in odgovorni urednik Josip Ribičič.

Uredništvo in uprava: Ljubljana, Francišškanska ulica 6.

Tisk Učiteljske tiskarne v Ljubljani (predstavnik Francè Strukelj).

C V E T K O G O L A R

Ilustriral Mirko Šubic

Ves nasmejan in dobre volje je izstopil pesnik in pisatelj Cvetko Golar na litijski postaji.

Prisrčno sva se pozdravila s Frjenom; tako pravijo Golarju prijatelji, ker je krščen za Florijana, nato sem ga povedel na svoj dom. Spotoma mi je pravil, kako je še kot študent stopal skozi Litijo.

Ob topli peči je Frjen odprl svoje spomine. Mož se je rodil na Gostečem pri Škofji Loki 4. maja 1879. leta.

Sprehajaje se po sobi, je Golar kdaj pa kdaj obstal pred oknom in se zazrl v daljnje spomine:

»Svojega očeta Jožeta se bolj slabo spominjam. Umrl je, ko mi je bilo šest let. Od matere Marijane sem vedel, da ga je udaril črn konj s kopitom v prsi in od takrat ni bil nikoli več zdrav. Nejasno ga vidim v spominu, ko je hodil po hiši z rokami na hrbtu, ali pa je klečal pri peči in molil. Črn konj pa je bil zame še dolgo potem znamenje vsega usodnega in neznanega in si ga nisem predstavljal kot konja, temveč kot strašno bitje, od katerega prihaja vse hudo.

Zaradi poškodb je oče kmalu umrl. Spominjam se, da sem tedaj ležal na peči, ko je očetu zvonilo zadnjo uro in so sestre — pri hiši nas je bilo 7 otrok — pretresljivo zajokale.

Tudi na pogreb se še spomnim. V Sori so takrat zidali novo farno cerkev in so zvonovi viseli v leseni lopi blizu groba. Gledal sem s strahom, kako so se zvonovi zibali in grmeli, da sem od strahu omahnil in se skoraj zgrudil v izkopano jamo.

Kot otrok sem bil največ v družini stare tete Maruše. Njo in sivo mačko sem imel najrajši in sva jo s teto Marušo menjaje pestovala. Včasih je teta Maruša zibala v naročju tudi mene in mi je pela edino pesem, ki jo je znala: »Lepa Vida je pri morju stala, tam na produ si plenice prala«.

Teta Maruša je bila zelo gluha in močno pozabljiva. Ko sem odhajal v šole, mi je večkrat obljubila, da mi bo podarila deset goldinarjev, ko bom pel novo mašo. Žal, da je že umrla, ko sem še hodil v gimnazijo. Saj bi pa tudi njenih goldinarjev nikoli ne zaslužil, ker nisem nikoli nove maše pel.

Imel sem še drugo teto, očetovo sestro, ki ji je bilo ime Anca in je živela v stari, leseni bajti blizu gozda. Sredi orehov in jablan je bil njen domek in ni mogla daleč od bajte, ker je hodila le ob palici. Nekoč jo je bil pičil gad in tedaj je ohromela. Zelo rada je imela živali. Petelina in kokoši je imela kar pri sebi v hiši. Ponoči so čepeli na peči, zjutraj pa so poskakali skozi odprta okna na vrt. Naša hiša je bila ne daleč od bajte tete Ance. Hrano smo ji nosili od nas. Včasih sem stopil k njej z loncem mleka in že pri durih mi je mahala s palico nasproti: »Tiho bodi! Ali vidiš polha na omari?« Res, tam je čepel mali gost v sivi suknjici med orehi, ki mu jih je nastavila teta nalašč zato, da je hodil k njej skozi odprta okna iz bližnjega gozda v vas. Tudi veverice so jo obiskovale. Še zajci so se hodili pod njeno okno gret in pod streho so vsako pomlad gnezdile sove.

Moja mati je bila doma s Sorškega polja in v oddaljenem sorodstvu s pesnikom Simonom Jenkom in je bila zelo pobožna žena. Včasih je bila med tednom maša na Gostečem v podružnici sv. Andreja in takrat me je vzela s seboj. Na zunanjem zidu je naslikan sv. Krištof s smreko v roki in z Jezusom v naročju. Nikoli si nisem upal sam mimo njega, vselej sem se držal matere za krilo, ko sem šel drhteč v cerkev kraj njegove orjaške postave in je strmel vame z velikimi, široko odprtimi očmi. Nekoč je obiskal Oton Župančič Finžgarja, tedaj župnika v bližnji Sori. Tudi Župančiča je zami-

kal ta mogočni svetnik na naši cerkvi in je takoj uganil: 'Zdaj vem, od kod ima Golar svojo romantiko'.

Spomladi sem trgal norice, kakor pri nas imenujejo zvončke; mačje oči, drugje jim pravijo jeternik, ter piskalice, ki jim drugod pravijo trobentice. Poleti sem se hodil kopat v veliko vodo, kakor smo imenovali Soro. Jeseni sem bral lešnike, tresel jablane in hruške.

V potoku, ki teče skozi Gosteče, sem lovil rake, ki jih je bil poln zlasti pod jezom nad vasjo. V mrzlem, čistem studencu pa, ki teče skozi gosteške travnike v Soro, sem lovil postrvi; nekoč sem iztaknil jeguljo v blatu, ki sem se je zelo prestrašil.

Vaški otroci smo poznali več iger, tako 'zlate farbice', 'debele buče', 'zidani most' in druge. Kadar smo pasli, smo pekli krompir. Tedaj smo zaverovani v svoje igre pozabili na živino. Nekoč mi je padla krava v apneno jamo in se je pogreznila do trebuha. Obupan sem teknil v vas po pomoč. Z deskami in vrmi so jo potegnili iz jame. Moje paše pa je bilo konec.

Le prekmalu je prišla tista jesen, ko sem, žareč od ponosa, stopil pred mater: 'Mati, jaz grem tudi v šolo!'

Vsi moji pajdaši in pajdašice so že hodili v šolo, zato mi je bilo doma samemu dolgčas. Brez tablice in knjige sem jo primahal v Soro do šole. Stopil sem v razred, sedel k bratu v klop in nihče me ni vprašal po imenu. Tako sem hodil, kadar se mi je ljubilo, dokler me ni učenik zapazil in zapisal.

Učitelj Martin Potočnik je bil prijazen mož s precej dolgo brado. Za njegov god o Martinovem mi je mati zavezala mladega petelinčka v robec, da mu ga nesem za vezilo. Nekoliko sem se sramoval, ko stopim z živalco v učilnico, ki je bila dolga in ozka. Šolarji so brž opazili, kaj sem prinesel, in me je pozdravil vesel hrum in šun. Hitro so mi iztrgali petelina iz rok, ga razvezali in spustili po razredu. Šunder je naraščal, čim bolj se je petelinček plašil in skakal po klopeh.

Nazadnje je skočil na kateder in isti trenutek se odpro vrata in učenik plane v šolo s palico v roki. Zelo se je raztogotil mož, ko je zagledal petelina na svoji mizi. Še ga vidim, kako je pogledal jezno po razredu in glas se mu je tresel: 'Kdo ga je prinesel?' Seveda so me izdali in sem moral iz klopi.

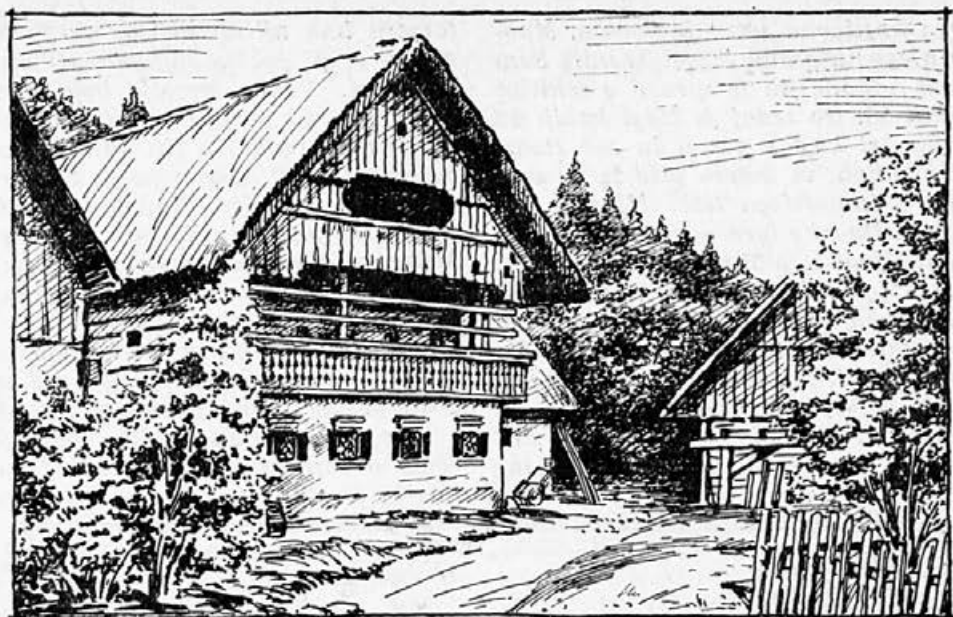
'Poklekni! Zakaj si to storil?'

Jokaje in trepetaje, da skoraj nisem vedel, ali sem živ ali mrtev, sem izjecljal, da sem mu ga prinesel za god. Nasmehnil se mi je in pobožal: 'No, si že priden! Le pojdi v klop.'

Drugo jesen se je pa mati odločila, da me dá naprej v šolo. Neko popoldne smo zapregli vola v voz, ki je bil naložen z mojo posteljino, z vrečami, kjer so bili krompir, jabolka, moka, pšeno in drug živež. Na vrh sem sedel še jaz in sem le s težavo dušil solze, čeprav sem se delal veseliga. Peljali so me v tri četrt ure oddaljeno Škofjo Loko. Čeprav sem poznal že vse črke, me je šolski vodja Pápa zapisal še v prvi razred. Moj prvi učenik je bil že postaran gospod. Večkrat me je poslal pred tablo, da sem zapisoval nemirneže, za kar so se mi kruto maščevali. Ali me je kdo zbodel s persom v nogo, ali pa me je na ulici nagnal s kamenjem.

V četrtem razredu me je učil Friderik Kramer, ki me je tudi pripravljaj za sprejemni izpit v gimnazijo. Rad me je imel. V odmorih sem hodil zanj k peku Kamrarju po solnike. Na tega učitelja smo bili sila ponosni, kadar je nastopal v gasilski uniformi.

V Loki sem bil na stanovanju pri šolarski gospodnji Platišnikovi Franci. Stanovala je pri Lavdonu na Glavnem trgu, sedaj je hiša Žigonova. Sama ni znala brati, pa je nas tem bolj priganjala k učenju. Osem do dvanajst dečkov nas je sedelo okrog mize. Pred seboj smo imeli odprte knjige, ter vpili, da je letelo skozi ušesa. To kričanje je bilo naše učenje. Ta je imel pred seboj berilo, drugi računico, tretji katekizem...

Značilna gorenjska hiša v škofjeloški okolici

,6 in 7 = 13', ,6 in 7 = 13' je eden ponovil desetkrat, potem se je zmotil in nadaljeval brez premišljanja: ,6 in 13 = 7' ...

Drugi je vpil: ,Ljubljana je glavno mesto vojvodine Kranjske'. Ponovil je petnajstkrat. Ko se je zmotil, je brbljal dalje: ,Ljubljana je vojvodina Kranjska'. Potem se je popravil: ,Kranjska je vojvodina Ljubljana'.

Tretji se je istočasno učil Gregorčičevo pesem: ,Pastir'. Na vse grlo je ponavljal: ,Zakrivljeno palico v roki' pa se mu je zmešalo: ,Zakrivljeno roko v palici' ... Tako smo se pripravljali sredi hudega trušča za šolo.

Včasih smo utihnili — zmislili smo se na dom, na mater, na igre okrog doma, na domači vrt in jablane — pa so se odprla vrata in na pragu se je pokazala gospodinja s palico v roki: ,Učite se!' Katerikrat je sedla nato še na skrinjo in poslušala naš živ-žav. Ako kdo ni kričal, pa je zavihtel brezovko nad njim: ,Uči se!'

To je šlo uro za uro, dan za dnevi, mesec za mescem. Takšna je bila moja zlata mladost in si ne želim, da bi jo še enkrat tako preživel.

Na sprehod nas je vodila gospodinja za Grad, kjer smo se razkropili po hribcih in kotanjah. Zdirjali smo na Krancelj ali pa smo šli v Gipsovo jamo stikat za kapniki. Še rajši pa sem hodil na Kamnitnik. S Kamnitnika se je videla moja domača vas Gosteče. S kakim hrepenenjem sem se oziral v tisto stran, ki mi je bila tako blizu, pa vendar nisem mogel do nje.

Tako mi je odvijal Frjen svoje spomine, toplo in nežno.

Golar je vstopil leta 1890. na ljubljansko gimnazijo. Pesnikovati je začel že v gimnaziji, kjer mu je bil sošolec pesnik Josip Murn. Bog ne daj, da bi kdo zvedel za njihovo pesnikovanje. Opravka bi imeli s strogimi profesorji! Prve pesmice mu je objavil »Vrtec«. Ko je Golar stanoval v Florijanski ulici, sta mu bila sostanovalca kasnejši pisatelj Pavel Perko in slovničar profesor Anton Breznik. Skupno so izdajali domači list »Slava«. Pisal ga je Golar lastnoročno.

Ker so mu vse natisnili že kot gimnazijcu, je sklenil dati šoli slovo in šel med poklicne literate. Bil je urednik raznih listov, tudi v Zagrebu. Nje-

gova književna setev je bogata. Mnogo njegovih pesmi je uglasbenih. Sam Emil Adamič jih je spravil v sekirice kakih 40. Do sedaj je izdal kakih 12 knjig, tri knjige pesmi in več stvari za mladino, za katero piše že od svojega osemnajstega leta. Njegove ve-sele in ljudske igre uprizarjajo razen v Ljubljani in v Mariboru na mnogih, mnogih podeželskih odrih. Znane so tudi izven naše domovine ter celo v Ameriki. Golar se rad spominja, kako mu je priteknel prvi zlat studenec v obliki dolarjev iz Amerike.

Zdaj se je Golarju uresničil življenjski sen: sredi vinorodnega Lju-

tomera ima mično hišico, okrog nje vrt in sredi jablan majhen uljak s čebelami. Veliko veselje ima z nji-mi, ali nerad posega v njihove repu-blikanske uredbe in jih najraje opa-zuje pred čebeljnakom, ne da bi vdiral v njihove svetišče. Hudobni sosedge sicer pravijo, da se jih boji, ali to ni-kakor ni res. Smilijo se mu, ker ve, da mora vsaka umreti, ki je preveč srborita in ga vseka z želom.

V kočici sredi brajd in trsov po-zablja Golar svoje nadloge in rad po-gosti prijatelja, ki se oglasi v goste.

S šegavo besedo spravlja svojo dru-ščino v razigrano razpoloženje.

Cvetko Golar:

Z I M S K A

*V snegu gora je in njiva
in ledena cesta —
burja v pajčolan se skriva,
oj, to je nevesta!*

*Kogar sreča, ga pritisne
mrslo na srce,
ga poljubi in savrisne
divje čes polje.*

*Deček po sani hiti
in na breg visoki —
še podi se in drči
po zamrslu loki.*

*Skoni drevje se blesti
slato sonce v neba —
le sneženi mož drhti,
kraj vasi preseba.*

PETER IN KOSTJA

Ilustriral Maksim Gaspari.

Tisto noč je imel Kostja s starcem nemajhne skrbi. Pri mesečini ga je videl, kako je vzel svoje bodalo in si ga pripasal na golo telo, tako da mu je štrlel ročaj izza srajce. Nato je odrinil posteljo, privzdignil desko v kotu, vzel iz jame nekakšno skrinjico ter jo skrbno zavil. S to skrinjico pod pazduho je odšel. Hišnih vrat ni odklenil, a lestev na podstrešje je stokala, ko se je vzpenjal po nji. Zgoraj je nekaj pobral; Kostja je po ropotu spoznal, da je vzel lopato. Potem ga je slišal, kako se je spustil po slamnati strehi, na zadnji strani, kjer je koča kazala rebra, in mehko padel v grmovje.

Deček je uganil, da hoče Semjon neopazno oditi z doma. Njegovi koraki so se utrnili v gozdu, kakor bi izginila nočna žival. Kostja si je dolgo belil glavo. Ali je bil vzel lopato, da zakoplje skrinjico? Zakaj le? Menda ne zaradi tistega Rusa z rdečim nosom? In kaj ima v skrinjici? Od samega premišljevanja je nazadnje zaspal.

Proti jutru se je kozak vrnil. Kostjo je močno imelo, da bi vprašal djadjo, kod je hodil. Toda Semjon je molčal kakor grob; njegova nočna pot je bila torej skrivnost in deček se ni upal drezati vanj.

Sploh je z nekakšno spoštljivo grozo ogledoval djadjo Semjona. Starec se mu je zdel strašan kakor kozaki davnih dni. Ko si je snoči opasoval bodalo, je imel očitno namen, ubiti nekoga, če bi ga prišel motiti v njegovem podvzetju...

V

Ko je Peter čez nekaj dni prikrevljal h Kostji z novico, da ga prične gospodična Milena ta pone-deljek učiti za gimnazijo, se je začudil, ker ni bil tovariš nič kaj

vesel njegove sreče. Skoraj žalostno je segel Petru pod pazduho ter ga odvedel na klopico. Tam si je podprl brado s pestmi in zamišljeno obsedel.

»Tako na moč lepo se mi zdi,« je končal Peter, ko si je bil olajšal srce, »da ti ne morem povedati. Študiral bom! Vsega se bom učil, kar ljudje le znajo na svetu... Nu, zakaj nič ne rečeš?«

Kostja se je grizel v ustnice. Dve debeli solzi sta se mu lesketali v očeh.

»Kostja, kaj ti je?« se je splašil Peter in zgrabil prijatelja za komolec. »Zakaj si žalosten?« Pa je hkratu že vedel odgovor. Prav s svojo srečo je bil prizadejal Kostji hudo bol.

In res: djadjev varovanec je pobesil glavo na kolena in zaihtel.

»Da, le pojdi!« je sunkoma udarjalo izza pesti, ki si jih je tiščal na usta. »Pojdi v mesto... kamor te je volja, še mar mi ni, kam... Ti boš kdo ve kje... jaz pa ostanem tu v Podgori... sam... brez tebe...«

To je bilo tisto. Kakor da bi prepad pogoltnil Petrove sanje o prihodnosti!

»Nikar, Kostja!« Po sili je vzdignil prijatelju glavo. »Če bi bil ti žalosten, ne maram ničesar... Ne pojdem študirat, Kostja, pri tebi ostanem.«

Kostja je zmajal z glavo:

»Ne, moraš iti... Učiti se, to je veliko... to je vse... Oh,« je spet vzkliknil, »da bi se vsaj djadja usmilil in me odvedel domov v Rusijo!«

»Kaj pa, Kostja... če bi šel tudi ti v gimnazijo?«

»Kako naj grem?« je vzdihnil deček. »Djadja je siromak, šolanje pa stane veliko denarja...«

»Nu, nu, pólnote plakat, durački!« je tedajci izpregovoril debeli glas djadje Semjona, ki je bil tiho prišel za njima. »Kaj bi jokala, bedačka! Morda pa nismo tako revni, kakor moj Kostja misli. Postrgal bom po predalih... kto znajet, kdo ve, nemara se vendarle najde denar... Toliko vama povem, da bosta skupaj hodila h gospodični Mileni. Res! In k letu, če bo Kostja priden — kto znajet?« je rekel še enkrat ter ganjeno pobožal dečka po glavi.

»Djadja Semjon! Zares mislite?« Kostja je skoraj sapa zastala. »In potem bi študirala? Oba skupaj?«

»Oba skupaj ne pravim,« se je namuznil kozak. »To je odvisno... Študirat pojdeš, toliko ti obljubim.«

Tako se je žalost naših prijateljev mahoma izprevrgla v veselje. Peter in Kostja sta spet zaživela srečne dni, polne zlatih upov. Goreče sta se lotila učenja. Ko se je oglasila jesen in je po vaški cesti priplesal prvi rumeni list, je učiteljica vsa ponosna rekla gospodu Jeraju, da bi se ju upala že zdaj poslati na izkušnjo, ko bi ne bilo prepozno.

Če je bilo prepozno, da bi šla dečka že tisto jesen v gimnazijo, ni bilo prepozno za druge reči. Djadja Semjon jim je s skrbjo gledal naproti. Odkar je bil slišal o Petrovih razgovorih z rdečenosim Rusom, mu je dišalo po nevarnosti. Ker pa ni vedel, odkod prihaja in kakšna bo, se je zadovoljeval s tem, da je oprezal kakor ris. Dolgo časa se ni zgodilo nič posebnega. Nato je mahoma prišlo svarilno znamenje.

»Nalevajko,« je zaklical godec Tine, ko je nekega hladnega dne prikrevsal iz spodnjega kraja, »vašega rojaka sem srečal!«

»Kakšnega rojaka,« se je namrščil stari kozak. »Manjka se jih danes po svetu!«

»Nič kaj gosposki ni bil na oko,« je povedal godec. »Rdeč. nos je

imel, povaljano obleko in po pijači je dišal kakor sod. Vprašal me je, ali sem iz Podgore. ‚Tam živi Semjon Nalevajko, jelite?‘ je dejal. ‚Kozak, ste rekli?‘ — čeprav nisem črhnil besedice. ‚In fantka, pravite, ima pri sebi?‘ — ko mu Kostje še omenil nisem. O vsem me je izpraševal in vse je že naprej vedel. Kar gledal sem ga. Šele čez čas sem prišel do sape in ga pobaral, ali ga trka luna. Zarezal se je, takisto čudno, kakor bi me imel za norca. ‚Pozdravite Semjona,‘ je dejal in šel naprej. S seboj je imel še enega takšnega ptiča. Tisti je malo govoril in ni bil Rus; naš človek je bil in še bolj nemaren od onega... Kaj jih poznate?« je vprašal Tine in skoraj nezaupljivo pogledal kozaka.

»Ne še,« je djadja odvrnil. »Sodim pa, da si kmalu pogledamo v oči,« je dodal in grozeče zgrbančil čelo.

Ob tisti uri sta sedela v samotni krčmi blizu Podgore dva zanikarna tujca in pila žganje. Eden, ki mu je nos žarel kakor nerazcveta potonika, je bil Petrov Rus iz bolnišnice; drugi, črnugljast suhec z bodečimi očmi, je govoril notranjsko narečje. Pomenkovala sta se tiho in krčmarica za pečjo ni mogla ničesar ujeti.

»Poslušaj me,« je šepetal suhi tovariš. »Bati se nama ni za kaj, saj sva oborožena. Ponoči se splaziva v kočo in lop! starca po glavi. Fant zveževa, usta mu zamašiva. Nato lahko zložno premečeva vso ropotijo in vzameva, po kar sva prišla. Zakaj jasno je, da ima tisto reč v koči. Najbrže spi na nji.«

»Vot, vot, kako si nagel,« se je skremžil Rus. »Kaj pa, če nama izpodleti? Kozaki so vražji!«

»Meni ga prepusti.« Suhec si je nalil novo šilce. »Vem, kako je treba.«

»Naj živi. Do njega stopim in z lepo besedo...«

»Mar reci, da se bojiš,« je siknil tovariš. »In s takim zajcem zapravljaj čas!«

»Visel ne bi rad... Sedenje v ječi takisto škodi mojemu zdravju... Do njega stopim in ga pregovorim. Saj nama ni do njegove glave. Kar jutri pojdem.«

Tovariš je zvrnil šilce vase in zaničljivo pljunil po tleh.

*

Tisti večer je djadja Semjon nenadoma vprašal dečka:

»Še pomniš, Kostja, kje sva lansko jesen nabrala toliko ajdovčkov?«

»Kaj ne bi, djadja! V gozdu, pod visoko skalo. Na vrhu raste kriva bukev, po sredi skale gre razpoka, ob znojžu je suho listje, dalje spređaj pa sam zelen mah. Tam sva jih nabrala. Gobica pri gobici...«

»Ne gre za gobice, za skalo gre. Bi jo vsak čas našel?«

»Vsak čas, čeprav ponoči,« je rekel Kostja. »Zakaj vprašuješ, djadja?«

»Tako... Poslušaj, Kostja. Če bi me kdaj zadelo kaj hudega — denimo, da bi zbolel in ne bi mogel več govoriti s teboj — pojdi k Mileni Pavlovni ali h gospodu Jeraju pa jima povej. Dobil boš važno pismo, ki sem ga pripravil zate. Stori, kar ti naročam v njem... Velja?«

»Velja, djadja Semjon,« je deček odvrnil. »A čemu to? Rajši mi povej že zdaj.«

»Prezgodaj bi bilo,« je odkimal stari kozak. »In molči: o skali, o pismu, o vsem... Obljubi mi, da ne zineš nikomur besedice.«

»Obljubim.«

»Niti Petru ne! Zareci se: naj bom do smrti nesrečen...«

»Naj bom do smrti nesrečen...«

»...in naj nikoli ne vidim Rusije...« je djadja narekoval.

»...in naj nikoli ne vidim Rusije...«

»...ako ti prelomim besedo, djadja Semjon!«

Kostja je vse zvesto ponovil, čeprav se mu je zdelo nezaslišano, da naj ima pred Petjo skrivnost.

»Slava Bogu!« se je oddahnil Semjon. »In zdaj, golobček, lahko mirno zaspiva.«

Drugi dan, ko je bil Kostja v šoli, so se oglasili pred kočo koraki. Potrkalo je na vrata in preden je utegnil Semjon kaj reči, je stopil v izbo slabo oblečen človek. Po rdečem nosu ga je kozak spoznal.

»Zdrávtvujte, Semjon Ivanovič!« je po rusko izpregovoril prišlec.

»Kak poživájete?«

»Ničevó, zemljak,« je odvrnil djadja. »Kar gre... Zdrávtvuj in sedi. Kaj bo dobrega?«

»Prah mi sili v čevlje, Semjon Ivanovič,« je potožil tujec in pokazal luknjo v desnem podplatu.

»Ne Ivanovič: Petróvič,« je rekel Semjon. »Nu, sezuj se.«

Rdečenosec se je sezul in podal šlabeder kozaku. »Pomilujte, Semjon Petrovič, usmilite se siromaka,« je začel ta čas, ko je djadja primerjal zaplato. »Niti pare ne premorem, Bog vam poplača na onem svetu. Slišal sem, da imate dobro srce — o, mnogo sem slišal o vas!« je vzkliknil in navdušeno zavil rdeče pijanske oči.

»Kaj neki?« je ravnodušno dejal Semjon. »In kje?«

»Povsod! že na Ruskem... Kje ne poznajo Nalevajka! Boljšega kozaka, pravijo, ni bilo pod carjem. V tambóvski guberniji so mi pripovedovali, kako ste rešili Vero Andrejevno Platóvo in njenega sinka, Konstantina Vladimiroviča... Poznalsen jo, veste, ker sem tako rekoč njen bratranec: Nikolaj Arkađjevič Mjasojedov.«

Starec ga je pisano pogledal. »Nikoli nisem nič slišal o vas,« je rekel in urno klepal s kladivom. »Vladimir Stepanovič in Vera Andrejevna vas nista nikoli omenila.«

»I, kje pa!« Tujec se ni dal spraviti v zadrego. »Mjasojedovi smo revni... A kod hodi Kostja, golob-

ček zlati? Rad bi ga po stričevsko objel. V šoli je, pravite?»

»V šoli, uči se,« je kratko odrezal kozak. »In tu je zdaj čevalj.« Podal mu je zakrpani šlabeder in takoj prijel za prejšnje delo.

»Tisočkrat hvala, Semjon Petrovič, do smrti vam bom hvaležen! Oh, takšnih plemenitih duš je danes malo na svetu... Kdo drug, vas vprašam, bi bil tvegati glavo za ubogo Vero Andrejevno?« Rus se je obul, vstal, sedel nazaj in brbljal kar naprej; jezik mu je tekel kakor klopotec. »Rešili ste ji življenje, sina, vse...« Pomolčal je. »In kako lepo skrbite zanj, ljudje se čudijo, da zmorete.«

»Z dobro voljo gre vse,« je rekel djadja in zmrščil obrvi. »Nekaj se zasluži.«

»Z zaslužkom?« je nejeverno vzkliknil rdečenosec. »Ne, to bi bilo premalo! Sicer pa vem... V Rusiji je znano, da ste prinesli s seboj zaklad: zlato in lišp Vere Andrejevne...« Prežeče je uprl oči v Semjona.

»Kakšno zlato? Kakšen lišp?« Kozak je zaripnil v obraz in ostro pogledal Rusa. »V Rusiji tako praviš? Vot smetri! Glej, glej! Nič takega ne vem.«

»Drugi vedo,« je vztrajal pote-puh. »Kmalu potem, ko ste z Vero Andrejevno zapustili Tambóv, so jela rdeča oblastva poizvedovati. Iskali so vas... Nekdo je bil naznanil, da sta na svojem begu odnesla za nekaj sto tisoč rubljev zlata in dragotin. Vera Andrejevna je umrla, torej hranite njen zaklad vi, Semjon Nalevajko!«

»Česa ljudje ne sklatijo!« se je hripavo zasmelal djadja Semjon. »Kadar je na svetu zmešnjava, vsi tožijo drug drugega.« Žile na čelu so mu nabrekli.

»Zanimal sem se...« Nepridiprav je privlekel iz žepa zmečkano cigareto in si jo prižgal. »Imel sem namreč zahtevek do Platovih, iz neke dediščine, veste... Bivša sobarica

mi je povedala: skrinjica je bila tam in tam, in zdaj je ni več... Tako je, Semjon Petrovič.«

»Glej si ga, modrijana!« je zaničljivo rekel stari kozak. »In jaz, misliš, ti vse to verjamem? Oho! Ha, ha! Veš, kako je bilo? Klatil si se tam okrog, z namenom, da ukradeš lišp ali kar je že bilo... Pa si se obrisal! In potem si se pritepel semkaj, da delaš poštenim rojakom sramoto, in si v bolnišnici slučajno zvedel za naju. Stoj, si pomislil, to bo nekaj! Pa si se zmotil, bratec. Nič ne bo!« Togotno je zapičil šilo v klop.

Toda rdečenosec se ni dal ugnati. »Izvolite,« je zategnil, »izvolite, Semjon Petrovič, kakor vas je volja... Ne zamerim vam, ker poznam vašo skrb za Kostjo. Takih plemenitih duš ni mnogo na svetu. Vendar pa... Zaklad, ki pravite, da je skrit pri vas...«

»Nič ne pravim!« je kriknil djadja. »Pri meni ni nobenega zaklada!«

»Nikjer drugje kakor pri vas, Semjon Petrovič,« je oni trmasto trdil svojo. »In če pomislim... vašta plemenitost res nima mej... Hraniti zaklad in ga porabljeni za dečka, ko bi si lahko sami osladili življenje! Kajti, če vse preudarimo, kdo ga je bolj potreben: on, gosposki sin, ki so njegovi predniki živeli iz ljudskih žuljev, ali vi, ki ste pretrpeli toliko gorja?«

»Molči!« Kozak je v sveti jezi poskočil s stolca. »Nihče ni pretrpel hujšega kakor ta ubogi otrok. Očeta je dal za carja, sestro in mater je vzela revolucija — ti pa praviš: gosposki sin... Nehaj in hodi z Bogom!«

»Dovolite, Nalevajko, samo besedo... Na Ruskem, vidite, bi danes rekli, da nimate prav. Ljudstvu, bi dejali, je treba vrniti, kar je njegovega.«

»Poznam to vračanje. Marsikateri tat si tako tolaži vest, kadar gre na delo!«

»Ne zamerite, Semjon Petrovič: nisem tat in vi ste plemenita duša. Ali, ker po takem ne tajite, da hranite tiste stvari...«

»Ničesar ne hranim!« je djadja srdito zavpil. »Sem mar kaj rekel?«

»Rekli niste, a tajiti ste nehali. Pokaj bi se vam bilo treba razburjati, ko bi ne bilo res? In še, ko prihajam z dobrim namenom. Namreč... Hude sitnosti bi utegnili imeti zaradi te stvari.«

»Kako? Kakšne sitnosti?« je kozak ostrmel.

»Če bi se na primer zvedelo, da hranite dragocenosti... Gosposka bi prišla ponje, češ: odkod jih pa imaš? Da jih nisi morda ukradel? Hej ti, to je pridobljeno z zločinom! Daj sem, da spravimo, dokler se ne izkaže, kako in kaj...«

»Groziš? Vot, vot!« je čudno mirno rekel Semjon Nalevajko. »Kaj mi torej svetuješ?« Žile na njegovi glavi so bile napete kakor vrvi.

»Nase pomislite, Semjon Petrovič,« je zaklepetal, zvito mežikaje z rdečimi očmi. »Privoščite si življenje, dokler ga imate! Vidite, po-

znam človeka, ki je takisto hranil tuje stvari: briljante, zlatino in tako dalje. Lepega dne je nesel vse v zastavljalnico, se odpeljal v Montekarlo in priigrall milijon... Ne glede na to, sem hotel reči, da bi lahko tudi drugim storili dobro. Tovarišem, ubogim beguncem... meni na primer...«

»Razumem,« je dejal kozak mirno kakor prej. »Nisi nespameten. Reci, koliko bi pa rad?«

»Saj sem vedel, da se pogovoriva, Semjon Petrovič!« je radostno vzkliknil potepuh. »O, takih plemenitih duš...«

»Nu, koliko?« je ponovil djadja in vrgel oči okrog sebe.

»I, po bratsko. Vsakemu pol.«

»Skromne so tvoje želje.« Kozak je mrdal z brki, težko dihal in se kakor nehote odmikal proti steni, kjer je stala klop z orodjem. »Kaj hočemo, treba ti bo ustreči, da me ne potlačiš v sitnosti z gosposko... Samo nekaj mi še svetuj: kaj naj storim z dečkom, če si razdeliva njegovo dediščino? S čim naj ga odgojim v dobrega človeka?«

»Napljevát!« Rdečenosec se je zmagoslavno zarežal. »Pljuni na to, Semjon Petrovič! Pusti ga in pojdi svojo pot. Kdo pa skrbi za ptičke pod nebom? Ljudje bodo videli, da nima nikogar, in bodo ukrepali z njim po svoji pameti... Ha, ha! Ne bodi otročji!« Vzravnal se je pred starcem kakor sam peklenski izkušnjavec.

»Tako, tako,« je z drhtečim glasom zamrmral kozak in stopil k steni, kakor da se je povsem odločil. Malopridnež je lakomno pogledal za njim: ali bo vzel zaklad iz skrite shrambe? Od poželenja je za trenutek priprl oči. Ko jih je spet odprl, je ostrmel: djadja Semjon ni imel v rokah zaklada, marveč svojo težko kozaško sabljo! Z levico jo je držal za nožnico, z desnico za ročnik in se grozeče pomikal proti rdečenoscju.

»Oho, Semjon Petrovič!« je ta prepadeno zavpil. »Kaj delate?«

»Saj vidiš, kaj,« je z besnim glasom odvrnil Semjon Nalevajko. »Zaklad ti ponujam! Ta dobra sablja je vse, kar imam; izvoli, najej se! Povem ti pa, da ne boš dolgo živel, če jo pokusiš... Nočeš?« Tako govoreč je izdril sabljo iz nožnice in zakrožil z njo po zraku. Klatež je prebledel ter odskočil k vratom. Kozak se je urno pomaknil za njim.

»To je... Ne zamerite...« Rusu je pohajala sapa. »To, Semjon Petrovič, je zelo robata šala... Človek govori z vami pametno... vi pa...«

»Pravim, da ti ponujam tvoj delež.« Sablja je zažvižgala. »Ne maraš? Da, bratec, tedaj ti ne vem po-

moči, kajti drugega pri Semjonu ne dobiš... Če ti ne diši« — ostrina je kakor kača siknila malopridnežu mimo nosu — »če ti ne diši, hodi z Bogom... in glej, da ne ostane niti smradu po tebi!« je mahoma zarjovel, da se je koča vsa zamajala od njegovega levjega krika. »Si slišal? Ven, mrčes!«

Rdečenosec je bil slišal. Grda klevtica mu je planila izza rumenih zob in togotno je trznil z roko proti zadnjemu žepu, kjer je imel orožje. A tedaj je sablja znova zažvižgala, grdež se je v grozi potuhnil in zgrabil za kljuko... V naslednjem trenutku je bil djadja sam. Zunaj je odmeval topot bežečega izkušnjavca...

»Slava tebjé, Góspodi!« se je odahnil djadja Semjon ter obesil sabljo nazaj. »Malo je manjkalo pa bi ga bil razpolovil.«

Spodaj v gozdu je čakal suhec. Ko mu je Rus povedal, kako se je bil opekел, je planil v hudoben grohot.

»Prav ti je, bedak strahopetni... Le kje sem imel pamet, da sem se šel pajdašit s staro babo!« Dolgo ga je zmerjal, preklinjal in škrtal z zobmi, preden mu je odleglo. Nato je mirneje dodal: »Zdaj ne moreva nekaj časa nič ukreniti, ker bi naju takoj imeli. Odloživa to reč... Ko sem te čakal, sem si izmislil dober načrt.« Kaj si je bil izmislil, pa ni povedal.

Vsaka sled se je utrnila za njima in življenje v djadjevi koči je teklo spet mesec za mesecem svojo vsakdanjo, mirno pot.

(Se nadaljuje.)

Cvetko Golar:

V TRUDNE SANJE

*V trudne sanje vsa narava
v poznem letu se zavije,
in še skoro njeno truplo
s belim prtom sneg pokrije.*

*Kot pogrebec črni krokar
očasih čez polje sakraka —
ali kmet s veselim upom
njenega vstajenja čaka.*

SLOVENSKA ŠOLA V WESTFALIJI

Na severozapadu Nemčije se razprostira ena najbogatejših dežel v Evropi, *Westfalija*. Kdo še ne pozna vsaj po imenu Kruppovih tovarn v Essenu, ki so nekajkrat večje kot vsa Ljubljana. Po vsej Westfaliji, kamor koli prideš, štrle proti nebu mogočni tovarniški dimniki. Skozi eno samo okno jih našteješ šestdeset in več. A poleg vsega tega bogastva na površini te zemlje, ki je od rudnin povsod rdeča, ga je še mnogo, mnogo več v zemlji. S svojimi 240 rudniki je prirodna zakladnica, ki ji zlepa ni najti primere.

Pred dobrim pol stoletjem so nastala tu krasna mesta in industrijska središča, ki so s svojimi 12 milijoni prebivalci, večji del sami rudarji in industrijski delavci, pravi stvaritelj današnje nemške sile. A ves ta širni bogati svet je za nas Slovence kaj žalosten grob naše nedavne preteklosti.

Po letu 1870., ko je Nemčija pri Sedanu premagala Francijo, so odhajali v Westfalijo tisoči in tisoči naših najboljših kmetiških sinov iskat kruha sebi in svojim bednim družinam. Westfalska zemlja krije skoraj sto tisoč sinov slovenske krvi, ki so vse svoje moči morali dati tujemu narodu, štirideset tisoč jih pa še živi in dela, da iztisne iz sebe zadnjo kapljo krvi kot gost tujega gospodarja.

Brezdomovinstvo je pečat tega naše-ga rodu. Kje je domovina? vprašujejo najmlajši. Le malokdo njih jo je videl ali vsaj občutil. Nekateri, zlasti mlajši, mile slovenske govorice sploh ne poznajo. O, kako se dekleta in fantje mučijo, da bi s človekom, ki pride k njim s slovenske zemlje, govorili z mehko slovensko besedo. Tako radi bi znali govoriti slovenski. Spričo trde nemščine jim je naš jezik godba. Poslušajo in molče.

In zgodil se je pravi čudež. Ko ni bilo slovenskih pravih učiteljev, so se velikega učiteljskega dela lotili naši slovenski rudarji sami.

Njihove žuljave roke, ki vihte po deset dolgih ur v polmraku rudniških rovov krampe, ki zasajajo v mogočne premogovne plasti svedre in težke, vse živce trgajoče dlete na kompresor ali električni pogon, sučejo v prostih urah kredo po majhnih, za silo narejenih šolskih deskah in rišejo slovenske besede desetim, dvajsetim slovenskim otročičem, da ne bi pozabili domovine.

Mesto Gladbeck. Široka cesta vodi v rudniško stanovanjsko kolonijo. V dolgih vrstah se vrste enolične rdeče hišice, ki so last rudnika. Vse so enonadstropne za štiri ali pet družin.

Pred hišo številka 4 je včasih zelo živahno. V tej skromni hiši, ki daje komaj prostora štirim rudarskim družinam, je slovenska šola, slovenska šola na daljnem nemškem severozapadu — in kakšna!

Ta slovenska šola je v prvem nadstropju — v kuhinji. V tej kuhinji gospodari dobra gospa Starinova, naši malčki pa dobe v njej žive besede. Z njo prejema večni klic domovine:

»Ne pozabite, da ste Slovenci!«

Ura bo kmalu pet. Ponedeljek je. Nad rdečo zidanimi hišami je sivo, skoraj zmeraj sivo westfalsko nebo. Westfalija je dežela, na katero včasih mesce in mesce ne posije sonce. Podnebje je oceansko in pripeti se, da morajo učitelji dati pisati otrokom šolsko nalogo: »Kakšno je sonce?« O, to si tedaj dečki in deklice belijo drobne glavice, kakšno neki je to skrivnostno sonce. In nekdo je zapisal, da je kakor velika rumena buča, ki peče. Tako je namesto sonca vsaj nekaj smeha.

Gospa Starinova je kuhinjo že popravila. S pomočjo gospoda Starina je s podstrešja prinesla še nekaj klopi, iz sosednje sobe pa še eno mizo.

Razred je gotov.

S ceste je slišati tenke glasove. Stopnice škripljejo. V kuhinjo plane nekaj

dečkov in deklic. živ-žav je vse večji. Gospa Starinova miri. Deklice so bolj tihe. Dečki pa kažejo bojevitost.

Tedaj povsem iznenada utihnejo in se splazijo vsak na svoj prostor. Neko prihaja s počasnim, težkim korakom. Stopnice se kar udajajo, otroci čakajo, da se odpro vrata. Odpro se počasi. In iz petnajstih grl zazveni pozdrav, ki je nekam čudno nemški: »Topar tan, kospod učitelj!«

Na kuhinjskem pragu stoji mogočna postava njihovega slovenskega učitelja, ki se mu pozna, da je pol svojega življenja prebil v mračnih rudniških rovih. Z resnimi očmi ošine malčke, potem jim pa smehlja se odzdravi:

»Dober dan, otroci! — No, kako je?«
Otroci se zganejo. Kako vse drugače zveni njegov pozdrav, mehko, toplo.

To je Franc Mlakar, rudar. Njegova potrpežljivost je prav svetniška. Noč in dan je premišljeval, kako bi spravil naše malčke skupaj in jih čimprej naučil slovensko. Potem so naši slovenski rudarji imeli veliko zborovanja. Nekakšno sejo županov. Kupili so otrokom citre.

Prišel je mladi Joško Stritar, brezposelni rudar — in iz kuhinje gospe Starinove je zazvenela iz otroških grl slovenska pesem. Ljudje so onemeli. Tega ni bil nihče pričakoval. Led je bil prebit. Dečki in deklice so peli kakor škrjančki v pomladnem jutru. Obrazi, prej nejevoljni, so se jim zjasnili. Prihodnjo uro jih je bilo že več. Joško Stritar je s svojo močno roko zabrenkal na citre, enkrat, dvakrat, in zbral iz gruče od veselja cepetajočih malčkov prve in druge glasove.

Tako je v Westfaliji nastala prva slovenska šola in prvi slovenski mladinski pevski zbor v skromni kuhinji rudarske družine.

Vselej, kadar jim gospod Joško Stritar zabrenka novo pesem in jim jo gospod Franc Mlakar razloži in jih nauči pravilno brati, jim obrazi zažare od veselja. To so majhni, drobni popotniki, ki jim je vsaka pesem nov prehojeni kilometer na poti v domo-

vino. Toliko da pesem zaslišijo — že jo pojo. Sprva samo melodijo. Potem postanejo radovedni, o čem pojo. In tedaj jih prav narahlo potipa gospod Franc Mlakar in začne se pouk, ki bi ga bilo vredno spraviti v zvočni film. Branje je tem westfalskim slovenskim malčkom tako neizrekljivo težko. »S« jim je »Z« in celo narobe. »Č« ne morejo izgovarjati. »R« se jim ustavlja v grlu. A kdaj pa kdaj je zaradi tega kar veselo. Potem se potrudijo, kakor bi jim kdo obljudil celo slaščičarno. In ta in oni prične povsem na lepem brati lepo slovenski. Ne, svoje slovenske krvi ne bodo zatajili.

Tako je od ure do ure. Ali je to šola? Je! In še več kot šola. Malčki se uče slovensko, kakor bi molili. Ljudje v koloniji že vedo, da je ob ponedeljkih in ob petkih zvečer od petih do sedmih slovenski mladinski koncert.

Kuhinjsko okno je zmeraj odprto, tudi vrata. Gospod Stritar da znamenje, prvi glas s strun — in nato vzkipe nežna grla: »Lepa naša domovina«, »Jaz pa pojdem na Gorenjsko«, »Na planincah«, »Rožic ne bom trgala«, »Ko dan se zaznava« in druge pesmi.

Na stopnicah in pred hišo se tro ljudje, Nemci in Slovenci. Po dvoriščih in majhnih vrtovih poslušnejo stari možje in žene, nemški otroci, fantje in dekleta, zbirajo se v gruče — vsi poslušajo slovensko pesem tu daleč na nemškem severozapadu in vprašujejo, kakšne narodnosti so ti otroci!
»Ah, to so Slovenci!« vzklikajo Nemci in pravijo: »Kako lepo!«

Da, to smo mi!

Sonce zahaja. Mračno westfalsko sonce. Ura je sedem. Gospodu Stritarju počiva roka na citrah. Utujen je. Gospod Mlakar pa mirno govori otrokom zadnje besede, jim daje poguma, jih spominja očetov in mater v bedi in potem jim slika pravo slovensko domovino tam doli na jugu v svobodni Jugoslaviji, ki jim kliče v pozdrav:
Ne pozabite zemlje svojih dedov!

Tone Ljubič:

LONČARSKA DROBNARIJA

Najbrže ste že kdaj slišali ono ribniško pesem:

U Rib'nc je res velik špas
naredli so lončeni bas...

če ne, ste pa vsaj videli že ribniškega zdomarja, ki je ponujal suho in lončeno robo. Ta posel je jako imenitna obrt, saj poteka prav od leta 1492., t. j. od tistega leta, ko je Krištof Kolumb odkril Ameriko. Takrat so ozemlje današnjega kočevskega okraja pogosto opustošili Turki tako, da je ljudstvo obubožalo. Da bi se ljudje spet postavili na noge, jim je cesar Friderik dal označenega leta v Lincu zapisano pravico, da svobodno trgujejo z doma izdelanimi proizvodi.

Ta pravica ni veljala le za ozemlje današnjega kočevskega okraja, ampak tudi za kraje današnje Bele Krajine. Na tem ozemlju so tedaj že prebivali pomešani med seboj prvotni Slovenci in pozneje naseljeni Kočevarji, potomci iz nemških dežel priseljenih puntarjev. Oboji, Slovenci in Kočevarji, so se oprijeli dane pravice in so pridno izdelovali robo iz gline in lesa ter z njo trgovali po svetu.

Na takem potu so Kočevarji kmalu spoznali, da bi se dale druge stvari, sadje in slaščice, bolj s pridom prodajati, ker jih ni treba doma izdelovati. Takoj so opustili domače izdelovanje in postali iz prozivajalcev in prodajalcev dela lastnih rok le prekupčevalci. Ribničani se pa trdno drže svoje obrti in se postavljajo s pesmijo Ribničana Urbana:

Sem Rib'nčan Urban
po celem svetu znan,
jaz brihtne sem glavé,
pa žlice 'mam nové.
Jaz delam žlice vsake sorte,
kar se jih le izmislit mörte,
piskre, škatelee
pa tud' kuhavn'ce.

Jaz delam škafe in rešeta,
lonce, brente, vsega šmenta,
sem majster jest od žlic,
čebrú, keblú, keblíc...

Pa tudi Belokrajinci niso vsega popolnoma opustili, pozabili pa celo ne. Belokrajinci imenujejo glino brna; kremenc, s katerim lončevino loščijo, pa lončarski kamen.

Zanimivo je, da so moški le žgali lončevino, izdelovale so jo ženske na običajnih lončarskih kolovratih. Za ožiganje niso imeli posebnih peči, ampak so žgali na stalnem prostoru, ki mu še sedaj rečejo pališče. Tam so najprej postavili nekaj kalanic v piramido, ob njih pa so kopičili na zraku osušene izdelke. Nazadnje so celo kopico spet obdali z dolgimi bukovimi poleni ter zažgali. Ko so bili lonci žareče razbeljeni, so jih s pripravljenimi kolci vzeli za trenutek z ognja ter poteknili v vodo, v kateri so bile namočene hrastove skorje in korenine stelje, s čimer so lonci lepo rjavočrno potemneli.

Svoje izdelke so potem ponujali daleč na okoli po sejmi. Dandanes je že težko stakniti na kakem semnju belokrajinske lončene izdelke. V marsikaterem okusno urejenem domu pa najdemo lično belokrajinsko čutarico.

Središče ribniškega lončarstva ni ravno Ribnica, ampak bližnja Dolenja vas z okolico do Rakitnice. Kako se tam izdelujejo znani ribniški konjički, ki »zadaj piskajo«, žvrgolce, cvetlične

posodice in podobna drobnarija?

Še najbolj bomo vse izvedeli in spoznali, če obiščemo Krenčkovega strica v Dolenji vasi.

Najprej se bo hudo-mušno nasmehnil in de-jal: »Sedaj pa bomo šli po vrsti, kot so hiše v Trsti, ne postran', kot ste navajeni v Ljub-ljan«, potem šele začne z glino, ki ji enostavno rečejo Ribničani zemlja. Te na Ribniškem ni več v tolikšnih množinah, da bi jo pridobivali. Ponjo gredo sedaj na Kočev-sko. Blizu kočevskega premogovnika jo koplje-jo; plačati pa morajo za tolikšen voz gline, ki ga spelje en konj, 25 din. Lončarski kremenec pa imenujejo svinec, ki ga tudi ne pridobivajo več doma; dobavljajo si ga s Koroškega iz okolice Celovca. Potlej vas po-uči, da nazivajo lončar-sko peč ožiga, da ožigajo lončevino po dvakrat: prvič do 800°—900° C skoraj celih 8 ur, drugič, ko gre za loščenje, pa manj. Da ostane teme-

ljit, vam stric Jaka še našteje stopnje obdelovanja lončevine:

1. zbijejo zemljo z batom;
2. jo zrežejo na kose s srpom;
3. jo namo-čijo;
4. z nogami pretlačijo in zgne-tejo;
5. ustvarijo predmete;
6. posu-šijo na zraku;
7. na posušene pred-mete naslikajo okraske;
8. prvič oži-gajo;
9. pomočijo v vodo, ki je zme-šana s svincem;
10. drugič ožigajo, počasi ohlade in delo je pri kraju. Potem vas tudi seznanjajo s svojim orodjem; najvažnejši je lončarski ko-lovrat, ki po ribniški izgovorjavi slove kolurat, oblikovalno paličico imenu-

je šprikla, klinček za pretikanje luk-njic pa bezgalo, še tanka kovinska struna in njegovo orodje je pri kraju.

Šele po takem uvodu vam začne razkazovati izdelovanje samo. Bos se vsede h koluratu, vzame za prgišče gline, jo nekoliko pretlači ter trdno postavi na sredo kolurata, ki ga začne poganjati z bosima nogama. Ker ho-če pokazati najprej najenostavnejše stvarice, to je cvetlične posodice, iz-dela najprej navaden valj, ki ga spro-ti votli kar s prsti. Dokler drži prste stegnjene, nastaja enakomerno debel valj, ko pa začne prste krčiti znotraj valja, nastane tam trebušast. Vrat zoži s pritiskom dveh prstov. Ta grobi izdelek poravnava nato s špriklo, do-kler ni povšeči, nakar ga odloči od kolurata s struno. Ustvarjanje je kon-čano.

Enako dela ljubke, majhne majol-čice, le nazadnje, ko je posodica že odrezana od kolurata, narahlo dregne z dvema prstoma v rob posodice, tako narahlo, kot bi hotel previdno prijeti metulja, sedečega na roži z dvignje-nimi krili. S tem nastane značilno majolino ustje. Ko pridene še ročaj, je majolčica končana.

Prav majhni majolčici pridene namesto ročaja kratek izrastek, ki ga pozneje pretakne z bezgalom kot pi-ščalko, da nastane žvrgolca. To je s posodico združena piščalka; v poso-dico nalijete vodo, v piščalko pihnete in žvižg mora iti po zračnih mehur-čkih skozi vodo. Žvižganje z žvrgolco se da prijetno oblikovati; nekateri znajo kar dobro oponašati slavčka.

»Hoja, zdaj pa kolurat stran,« vzklikne stric Jaka. Začne se ustvar-janje le z rokami in špriklo. Prva je ptička; zanjo vzame majhen košček glinastega testa, ki ga razteguje in za-okroža s palcema obeh rok, dokler ni zaokrožena podolgasta gmota, v sredi votla. Nato izvleče na zgornjem koncu vrat z glavo, spodaj stojalce, ob stra-nih pridene perutničke ali pa ne. Vse še obdela s špriklo, potem pretakne z bezgalom zadaj piščalko, ob straneh

pa dve luknjici in ribniška ptička je sveže izgotovljena.

Za dovršenje konjička je potrebna precejšnja domiselnost in spretnost, ker ga je treba še »ocirati s širami« po značilnih oblikah, prehajajočih iz roda v rod. Podedovana je tudi navada, da konjičku radi napravijo še jezdeca, ki pa ima le malo sličnosti s človekom. Neki brihtni fantiček mi je dejal, da tisto še opica ni, ampak »morska afna«.

Krona teh drobnih lončarskih stvaric pa je lik sv. Jurija na konju, ki ga sedaj zna narediti le še Krenčkov stric. To je že cela keramična umetnina, ki potrebuje za izdelavo dosti časa, zato vam tega izdelovanja ne pokaže. Prav tako je z liki kralja Matjaža pri mizi, kmetov pri plugih, zmaji, pivci, jaslicami in podobnim, kar vam prijazni stric pokaže že izgotovljeno.

Lončarstvo živi še po mnogih krajih Slovenije. Lepe stvarce, zlasti cvetlične posodice, izdelujejo v Komendi pri Kamniku, v Savinjski dolini in na Ptujskem polju. Pri nekaterih komendskih in ptujskih izdelkih sem opazil, da se ondotni izdelovalci včasih poslužijo apliciranja okrasov. To se pravi, da okraske ročno ali s kalupom ustvarijo posebej ter jih pridenejo stvarcam. To je bistveno drugače kot pri Ribničanih, ki vse oblikujejo na predmetu samem z roko, s špriklom in z bezgalom. Pri ptujskih izdelkih se opazi še posebnost, da oblike in okraski nehoti spominjajo na starinsko umetnost. Saj je gotovo tam bilo lončarstvo doma že v davnih, davnih časih, kakor je bilo tudi v Beli Krajini, kjer so našli na Kučerju nad Podzemljem lončarsko zapuščino iz časov pred prihodom Rimljanov in pred prihodom Slovencev.

Lončarstvo je še zelo ohranjeno v Prekmurju. Imenitne in značilne stvari delajo pri Gornji Lendavi ter bliže Murski Soboti, v Filovcih pa imajo celo lončarsko zadrugo. Če pridete na

semenj kjer koli v Prekmurju, najdete take lončarske drobnjave za zvrhane voze. Ti izdelki imajo tudi svojstvene oblike in okraske. Često sem opazil hranilčke v obliki prešička, ki se bojda mora izdelovati podobno kot ribniški konjiček.

Tudi v ostalih pokrajinah Jugoslavije je lončarstvo doma. Kdo ve v kolikih krajih! Za primer vam podam le stvarce iz Cernika pri Novi Gradški na Hrvaškem in iz okolice Požarevca v Srbiji. Tamkajšnji izdelki se po obliki od naših zelo razlikujejo. Na priobčenih risbah spoznate, da je velika razlika tudi med najznačilnejšimi cvetličnimi posodicami enega in drugega prej navedenega kraja. Najpogostejši predmet so tam čaturice. Poglejte razliko med ono iz Cernika in ono iz Požarevca.

Tam doli pri Požarevcu poznajo še drugačen zanimiv način okraševanja. Posodice, zlasti pa okrasne krožnike, po ustvaritvi popolnoma ne posušijo in take pobarvajo kar scela s temno-rjavo barvo. Ko se barva posuši, pa pritaknejo pripravljeno šablono, podobno kot jih rabijo sobni slikarji, ter s posebnimi nožički plitvo izrežejo izbrani okrasek, nato ožigajo. Na ta način nastanejo svetlobarvni okraski na temni podlagi, ki so zelo lepi in spominjajo nekoliko na lesene ribniške okrasne krožnike s temno podlago in izrezanimi okraski.

KOLINE – PRLEŠKI „DOMAČI PRAZNIK“

Pri Balaževih imajo »domači praznik«, ker »mesarijo« prašiča, ki so ga vse leto redili. Ob taki priliki redkokateri otroci pridejo v šolo.

Tudi Balaževih treh otrok ni takrat v šolo. Vsak ima polno skrbi. Frančiška pomaga mami, Franček pa očetu, ki je tega dne mesar, najmlajši Ivan pa sveti, nosi eno in drugo.

Že prejšnji večer, ko se vršijo priprave, pečejo potice, prebirajo kašo za klobase in brusijo nože. Ves večer pridno prepevajo znano prleško pesem, posvečeno temu prazniku:

*Prašiča smo zredili,
zdaj bomo ga lovili,
okol' voglov, okol' plotov
za njim bomo hodili.*

*Prašiča smo zaklali,
na drobno razrezali,
še bolje je stotisočkrat,
kak' če bi ga prodali.*

*Klobase so narejene,
so materi izročene,
so gvircane, so poprane,
pa niso še pečene.*

*Pa prišel bode godec,
dobil bo svinjski gobec,
le pridi k nam, še rep ti dam,
boš dober imel zelodec.*

Drugo jutro navsezgodaj je pri Balaževih že živo. Prišli so tudi že pomagачi, ki bodo pomagali izvršiti smrtno obsodbo nad debelim, zavaljenim prašičem.

Mati pridno kuha čaj, ker zunaj je mrzlo. Pripravljena je že luč. Ko se vsi dobro okrepčajo, gredo na lov.

Že vlečejo orjaka iz hleva, ki kruli na vse pretege. Na mah ga poderejo. Eden ga drži za noge, drugi za ušesa, mali Ivanček pa za rep. Frančiška mora mešati kri, Franček sveti. Oče mesar je dobro opravil. Hitro je bil prašič mrtev in vsi se oddahnejo.

Sedaj se začne dolgočasno delo. Zavaljenemu ščetinarju je treba najprej sneti kožo. To delo traja nad dve uri in je silno zamudno. Mesar mora nam-

reč paziti, da kožo ne prereže, ker trgovec tako kožo slabše plača.

Ko je to delo opravljeno, odstranijo še »špeh« in prašiča razrežejo. Med tem časom mati pripravlja južino — pražena jetrca. Kako to vsem tekne!

Začnejo se priprave za klobase. Delajo kašnate klobase »koline« in mesene klobase. Prleške klobase so znane kot »kranjske« daleč okrog. Preden se prične to delo, nažene mesar otroke po mero k sosedovim. Otroci že poznajo ta običaj in radi gredo.

Frančiška priteče k sosedi in reče: »Tetica, poslali so me po mero za klobase! Prosim, dajte mi jo!«

Soseda se veselo nasmeje, poboža Frančiško in reče: »No ja, to pa lahko dobiš!« Odide in se koj vrne: »Na, tu imaš, tako velike klobase napravite!« in ji poda velik obroč. Nato nadaljuje: »To daj očetu za gvirce!« in ji da šop listja. »To pa za špile,« ji da poleno. »Ti pa imaš to!«, ji da jabolk, krhljev in orehov. »Za mesarja pa nesi steklenico vina!«

Francika odhiti domov.

Med potjo že kliče: »Hej, glejte, kako mero sem prinesla za klobase!« V hiši nastane vrišč in splošen smeh.

Na isti način sta dobila mero tudi Franček in Ivanček.

Pa se oglasi oče z resnim glasom:

»Frančiška, prinesi metlo!« Otrok hitro teče in prinese metlo, oče pa nadaljuje: »Pometi tla, da bom imel prostor, kamor bom metal klobase!« In zopet je v kuhinji splošen krohoh.

Delo gre hitro od rok, kajti v Prlekiji ne delajo takih malih klobas kakor drugod, ampak mnogo večje. To delajo zato, da se klobase ne posušijo preveč in ostanejo dolgo sočne.

Proti večeru, ko je delo opravljeno, pridejo povabljeni sosedi, včasih še kak godec s harmoniko.

S pesmijo in godbo proslavljajo uspeh domače reje. Ta praznik je tem svečanejši, čim večji je bil prašič.

KDO JE NA LUNI

Že v starih časih so bili ljudje radovedni, kdo biva na luni. Ob ščipu so dobro videli nekega človeka v mesecu. A ker je luna predaleč, so nekateri ljudje videli v njej takega, drugi drugačnega človeka. In še danes ne mislijo vsi ljudje na svetu enako.

SLOVENCİ

pravimo, da živi na luni kovač. Tisti kovač, ki je bil velik hrust in rogovilež in ki se ga je vse balo na tem in onem svetu. Ko je umrl, mu sv. Peter ni hotel odpreti nebeških vrat, ampak je dejal: »Le pojdi kam drugam!« Kovač se ni prav nič kregal, ampak je kar šel. Prišel je pred pekel. Ali peklenščki so se tako prestrašili rogovileža, da so mu pred nosom zaloputnili vrata. In tako so tiščali vrata, da so se jim kremplji prikazali na drugi strani. Kovač jim je s kladivom privil kremplje in odšel na luno, kjer kuje še danes.

HRVATI

trde, da živi v luni star cigan. Ko je bil še na tem svetu, je živel v neki vasi in hodil vsak dan k vodi po vrbje za pletenje košar. Košare je prodajal, z izkupičkom pa si je kupoval koruzno moko za žgance. Neke noči, ko je sijala polna luna, zasači v svoji kolibi nepoznanega starca, ki otepava njegove žgance. Prime starca in ga vrže iz kolibe. Starec se pobere in de: »Jaz sem sv. Miklavž. Hotel sem te bogato obdarovati. A ker si tak, boš živel odslej na luni in se z njo hranil!« Cigan se je znašel na luni, kjer še danes živi. Že davno bi bil pojedel luno, a ljubi Bog je ukazal, da mora luna sproti rasti.

NEMCI

menijo, da živi na luni neki mož, ki je delal brezove metle. Nekoč je nabiral protje. Bila je nedelja. Pa se prikaže angel in ga pokara: »Ali tako slaviš nedeljo?« Mož pa odgovori: »Kaj tebe briga?« Angel se razjezi in pravi: »Če si tak, pa izberi: ali se boš pekel na soncu, ali pa boš zmrzoval na luni!« Mož pogleda, spozna odposlanca božjega in že bolj ponižno odgovori: »Ne želim si ne enega ne drugega!« A angel ne odneha: »Izberi!« Mož se nekaj časa obotavlja, potem pa reče: »Če je tako, potem mi je ljubša luna!« In angel ga je odnesel na luno, kjer še danes zmrzuje.

DANCI

pripovedujejo, da biva na luni neki tat, ki je kradel na sosedomi njivi zelje. Pa ga je lastnik zasačil in mu želel: »Daj Bog, da bi izginil od tod in se znašel na luni!« Ker je to bilo na sveti večer ravno o polnoči, se je želja izpolnila in tat je odfrčal na luno. V mesečnih nočeh se jasno vidi, kako nosi ta človek vrečo zelja na rami.

FRANCOZI

pa vidijo na luni tistega brivca, ki je hotel na kresno noč krasti drva. Ta brivec je bil velik nepridiprav. Naučil je bil celo svojega psa in svojo mačko, da sta kradla zanj pri sosedih. Na kresno noč pa se sam odpravi v gozd po suha drva za zimo. Najprej je hotel odnesti drva, ki si jih je bil njegov sosed nasekal. Ko pa je dospel na mesto, se je luna spustila na zemljo in ga odnesla s seboj. Sedaj zmrzuje tam in bo zmrzoval do sodnega dne.

ZAJETA BRAT IN SESTRA

Po narodni pesmi. Ilustrirala Marija Vogelnikova.

Ko so še Turki prihajali v našo deželo, sta v koprivniškem gradu na Dolenjskem živela gospod in gospa. Mlada sta bila in zdrava, lepo sta gospodarila, le otrok jima ni dal Bog. Gospod in gospa sta se vsak dan po grajskem vrtu sprehajala. Za roke sta se držala in se pogovarjala, kako lepo bi bilo, če bi se jima rodilo dete. Kdo bo za njiju skrbel na stara leta? Kdo bo za njima v koprivniškem gradu živel, če umrjeta brez otrok.

Minilo je leto dni in želja se jima je izpolnila. Rodila sta se jima deček in deklica. Vesela sta ju bila gospod in gospa, prelepo sta za dvojčka skrbela.

Leto je teklo za letom, deček in deklica sta rasla, bistra sta bila in lepa. Ko sta bila stara sedem let in že osmega pol, pa so Turki spet vdrli v deželo. Morili so, ropali in ljudje so se v smrtnem strahu skrivali pred njimi. Tudi mimo Koprivniškega gradu so Turki drveli. Vsi hlapci, dekle, pastirice in pestunje so v gozdove zbežali in se poskrili, dečka in deklico pa so Turki ujeli in s seboj odpeljali.

Koprivniška dvojčka so privedli med ujetnike v daljnjo turško deželo. Ker sta bila lepa, zdrava in pametna, ju je vzel za svoja sam turški paša. Pri njem sta bratec in sestra živela in dobro se jima je godilo. Pozabila sta, kakšni sta jima krščanski imeni, pozabila na mater in očeta in na rodni grad. Po turško so ju oblačili, s turškimi imeni ju klicali in po turško z njima govorili.

Leto je teklo za letom. Zajeta brat in sestra sta rasla in ko sta bila stara štirinajst let, je turški paša priredil veliko gostijo. Vse svoje sorodnike in znance je povabil nanjo. Gostje so jedli in peli, poslušali pesmi in hvalili lepa, bistra otroka. Ko je bil turški paša že omamljen od sladkega vina, pa je dejal:

»Lepa sta že, lepa otroka in bistra tudi, moja pa nista. Na koprivniškem gradu sta doma v daljni kranjski deželi.«

To je povedal in je pil naprej, ni pa videl, da sta ga slišala bratec in sestra.

Še tisto noč sta se dvojčka dogovorila in natančno domenila, kako bosta iz Turčije zbežala. Bratec si je velik ključ preskrbel od konjskega hleva. — Sestra

pa je pozlačeni ključ odkrila, ki je težko skrinjo odklenil, v kateri je paša skrival svoje bogastvo. Zjutraj, ko so pijani gostje še po pisanih preprogah spali, je sestrica dve mošnji z zlatniki in srebrniki iz skrinje napolnila, bratec pa je iz hleva pripeljal iskrega konjiča. Osedlala sta ga, zajezdila in oddirjala.

Vso noč sta jezdila, šele proti poldnevu sta čez turško mejo prišla. Pri starem kovaču sta se ustavila. Dal jima je vode pa kruha in sadja, konju pa podkve narobe prekoval. Če bi ju Turki sledili, bi se jim sled zmešala.

Jahala sta in prijahala sedmi večer pred koprivniški grad. V grajske line sta se ozirala in za-spanega vratarja klicala:

Oj gori, gori, vratar mlad,
pridi nama odpirat grad.

Vratar jima je odprl. Prišla sta tudi grajski gospod in gospa gledat pozne popotnike. Spoznala sta v turških jezdecih svoja ugrabljena otroka, za katerim sta žalovala že sedem dolgih let. Presrečni so se objeli in poljubili. Grajska gospa je medtem že osivela od žalosti za ugrabljenima otrokoma in tudi grajski gospod se je postaral.

Na gradu so čez teden dni veliko gostijo priredili. Nanjo so povabili vse sosede in vse so pogostili. Bratec se je pa bal, da bodo Turki prišli in iskali njega in sestrico. Šel je od bogato obložene mize in je stražarjem ukaze dal, kaj naj store, če Turki pred grad pridrve.

Turki so res tisto noč za ubežnikoma prišli. Hlapci na obzidju pa so bedeli, hitro so pridvižni most spustili in Turke prepodili. Tako so pred njimi bežali, da so še rdeče fese zgubili in nekaj kri-vih sabelj pred gradom pustili.

Bratec in sestrica sta še dolgo živela pri svojih starših. Ko sta odrasla in se poročila, sta rada vsak svojim otrokom pripovedovala, kako se jima je v Turčiji godilo. Kdor pa je le hotel, sta mu turška oblačila pokazala, v katerih sta iz turške dežele domov pribežala.

I Z Ž I V L J E N J A S V. S A V E

R A S T O V B E G

P o T e o d o z i j u

Ko je bil Rastko v sedemnajstem letu, so ga hoteli njegovi starši oženiti. Toda bogoljubni mladenič je vedno želel le to, da bi se ognil posvetnemu življenju in se približal Bogu. Večkrat je že slišal o puščavnikih na Sveti gori. Poblize pa se je seznanil z njimi, ko so prihajali na očetov dvor po darove, ki jim jih je dajal Rastkov oče. Nekoč spet pridejo svetogorski menihi. Med njimi je bil eden po rodu Rus. Tega začne Rastko na skrivaj izpraševati o Sveti gori in o meniškem življenju. Menih mu pripoveduje o pravilih, po katerih žive puščavniki: o skupnem življenju v samostanih, o tistih, ki žive po dva ali trije in slednjič o menihih samotarjih, ki bivajo sami zase v postu in molku. Mladenič poslušaja menihovo pripovedovanje in solze se mu udero iz oči. Nato reče: »Vidim, da te je Bog poslal. Potolažil si mi srce in napolnil dušo z neizrekljivim veseljem. Sedaj vem, po čem sem vedno hrepenel. Kaj naj storim? Saj bi pobegnil, pa ne znam poti in bi zasel. Pa tudi oče bi me našel in moral bi se vrniti domov. Tako bi užalil očeta, sebe pa osramotil. Na ta način bi nikdar ne dosegel tega, kar si tako želim.«

Starec se je čudil Rastkovi vnemi in ognju, ki je plamtel v njegovi duši, pa mu reče: »Vidim, dete, da si res napolnjeno z božjo ljubeznijo, zato ti bom pomagal in te z božjo pomočjo odvedel na Sveto goro. Pripravi torej konja še zame, da odpotujemo!«

Vesel odide Rastko k staršem in reče: »Starši moji, slišal sem, da je v planini mnogo zveri. Blagoslovite me in pustite, da grem na lov! Če se bomo zakasnili, ne jezite se!«

Oče in mati mu ustrežeta in Rastko odide. Lovce razpostavi v gori, gonjače pa pošlje gonit. Ko se je znočilo, so lovci pospali. Rastko pa in še nekateri

njegovi spremljevalci, ki so vedeli za njegovo skrivnost, zbeže. Ko se je zdaniilo, so lovci zaman iskali Rastka. Vrnejo se in povedo očetu, kaj se je zgodilo. Štefan Nemanja se razžalosti in z njim ves dvor. Vse je jokalo neutulajljivo. A jok jim ne bo vrnil Rastka, zato reče Nemanja: »Dovolj je solza, moj sin ni izgubljen. Bog mi ga je dal, Bog mi ga bo vrnil.« Nato pokliče enega od svojih vojvod, mu obljubi mnogo darov in mu zapove, naj gre iskat sina. Pokliče tudi več mladih plemičev, jih posadi na silne konje in jim ukaže, naj urno jezdijo, dokler ne dospejo na Sveto goro; zakaj slutil je, da mu je sin odšel tja. Dal jim je tudi pismo za iparha solunske oblasti.

Vojvoda vzame pismo, se povzpne s plemiči na silne konje in odjezdi. Gornili so jih noč in dan, kolikor so mogli. Ne da bi med potjo kaj izvedeli, so prišli v Solun, kjer so vojvodo sprejeli s častjo. Vojvoda izrdbi iparhu pismo in mu pove, kaka nesreča se je zgodila njegovemu gospodarju. Tudi iparhu je bilo težko, ko je prečital pismo, zakaj bil je Nemanjin prijatelj. Pogostil je vojvodo in plemiče, se od njih ljubeznivo poslovil in napisal svetogorskemu proti pismo, ki se je glasilo: »Lepo Te prosim, prečastiti, da ne odbiješ te prošnje. Če je prišel k Vam sin velikega župana in gospodarja srbskega, naj se čim prej povrne k svojemu očetu, da bi ne postal njegov oče od žalosti iz prijatelja neprijatelj, kar bi ne bilo ljubo ne nam ne mnogim drugim.« Z vojvodo pošlje iparh tudi nekaj svojih ljudi, da bi jih častno spremljali do Svete gore.

Ko so prišli na Sveto goro, so povpraševali po Rastku, opisujoč njegovo postavo in njegovo lepo zunanjost. Nekateri so jim rekli: »Takšen, kakor ga iščete, je vstopil malo

pred vami v ruski samostan, kjer je še zdaj.« Ko so to čuli, so se bali, da bi jim ne pobegnil, zato niso šli k proti, ampak v ruski samostan. Tu so ga videli, kako je hodil po samostanu. Bil je še v posvetni obleki in neostrižen. Ko so ga našli, so se neizrekljivo razveselili.

V solzah so ga poljubljali. Od veselja so pozabili na naporno potovanje. Pri tem so mislili tudi na velike darove in časti, ki jih čakajo. Postavili so stražo, ki naj bi budno pazila nanj, sami pa so se hoteli nekoliko odpočiti, prav tako tudi konji. Mladeniča pa je bilo sram, ko je videl, kako je oče poslal za njim toliko ljudi, da se vojvodi ni upal pogledati v lice. Na samem ga vpraša to in ono in vojvoda mu vse pove, kako so se za njim jokali, in tudi o pismih. Nazadnje mu reče: »Tudi iparhovi ljudje so bili poslani z naročilom, da te predajo nam.«

Mladenič vidi vojvodovo odločno voljo pa mu reče: »Pusti me, dragi vojvoda, tu! In ko se vrneš k očetu, mu ponesi moje pismo in ga potolaži!« A vojvoda mu odgovori: »Ne, moj gospod, ne prosim te, češar mi ni mogoče storiti! Če bi te bili našli kot meniha, kako bi se opravičili? Ker pa je bila božja volja, da še nisi preoblečen, ne smem tega niti pomisliti. Prosim te, moj gospod, odvrzi te misli in pojdi veselo z nami! Če pa se boš zoperstavljal, te zvežem in odvedem s silo. Tak je ukaz.«

Rastko je spoznal, da je vojvoda neizprosna. In ker ni imel nikogar, ki bi mu pomagal, reče: »Naj se zgodi volja božja!« Nato veselo objame vojvodo, zagotavljač mu, da pojde z njim. A s tajnimi vzdihji je klical na pomoč Boga. In ker je bil moder, je razmišljal, kako bi se rešil. Poprosil je torej igumana (samostanskega predstojnika), naj pripravi vojvodi in plemičem sijajno pojedino. Pove mu tudi svojo namero in ga poprosi, naj se že ponoči začno jutranje molitve. In začela se je gostija, pri kateri je

E. Justin: Sv. Sava

sam Rastko stregel in razveseljeval svoje rojake. Ko je bilo že pozno, ustaneta iguman in mladenič in gresta v cerkev molit. Tudi vojvoda in plemiči vstanejo in gredo za njima, ker niso hoteli izpustiti mladeniča izpred oči. Molitve so se pele in čitale večkrat po vrsti, dokler niso trdno zaspali vsi, tudi tisti, ki so stražili. Bili so pač trudni od pota in gostije.

Kakor hitro zapazijo mladeničeve bistre oči, da so pospali, se pokloni pred svetim oltarjem in se zaobljubi Bogu. In ko ga iguman še blagoslovi, odide v spremstvu starca duhovnika na samostanski stolp, zapre za seboj vsa vrata in se zahvali Bogu: »Poveljujem te, Gospod, ker si me sprejel.«

Nato mu jerej ostrizne lase, ga preobleče v meniško obleko in mu zamenja ime Rastko z imenom Sava.

Medtem so se vojvoda in plemiči prebudili in začeli iskati svojega gospoda. Iskali so ga povsod, v cerkvi in samostanu — zaman. Ker ga niso našli, so začeli biti menihe in groziti igumanu. Slednjič se vojvoda pomiri in reče: »Zakaj nam delate krivico in

sramoto, častiti očetje? Našega gospoda ste skrili. Zakaj se norčujete? Ali mislite, da smo se zato trudili, da bi iskali zraka, ne pa našega gospoda? Glave vam bodo odletele! Povejte, kam ste skrili našega gospoda?»

Po teh besedah začno plemiči še bolj biti menihe. Mladenič pa, ki je vse to slišal, jih pokliče s stolpa. Ko zaslišijo njegov glas, se zelo razvesele, pohite k stolpu in pogledajo kvišku. A niso ga mogli videti, ker je bila tema. Mladenič pa reče vojvodu: »Zelo si pameten, a vedeš se kakor dete.« Plemičem pa reče: »Ali vas ni sram, ali se ne bojite Boga? Zakaj napadate ljudi v cerkvi? Kaj so vam storili? Če iščete mene, tukaj sem. Toda zdaj nimam časa, ob zori me boste videli.« Ko so to čuli, so plemiči umolknili, legli okrog stolpa in začeli stražiti.

Ko se je začelo svitati, se je mladenič nagnil čez stolp, poklical vojvodo in plemiče in se jim pokazal v svoji lepi meniški obleki. V tem trenutku niso vedeli, kaj naj store. Prevzel jih je tak jok, da so popadali na zemljo. On je videl njihovo žalost, pa jih je tolažil rekoč: »Vse, kar se je z menoj zgodilo, je bila božja volja. Ne žalujte, ampak z menoj hvalite Boga, da sem dosegel, kar sem želel. Vzemite mojo obleko in lase in se mirno vrnite do-

mov! Izročite vse mojim staršem in bratom kot dokaz, da ste me našli živega. In odslej je moje ime Sava.« Reče in jim vrže s stolpa obleko in lase in zraven še pismo za očeta.

Vojvoda in plemiči vzamejo obleko in lase in pismo in začno prelivati solze in objokovati mladeniča, kakor da jim je umrl. Dolgo so stali tam in vojvoda je govoril besede žalosti, ki jim je polnila srca. Tudi mladenič na stolpu se je jokal. In jok je bil tolikšen, da bi se mrtvo kamenje omečilo. Potem so se nekoliko pomirili. Klanjajoč se mu, so mu pošiljali poljube in govorili: »Zdrav ostani, gospod, in živi brez nas, kakor moreš! Ukanil si očeta in nas, nisi se usmilil.«

To in še več so govorili z žalostnim srcem. Nato so si izprosili še njegovega blagoslova, vzeli njegove reči in se odpravili proti domu. In še gredoč so se ozirali proti stolpu, postajali in jokali, dokler so ga mogli videti.

On pa je prišel s stolpa, se zahvalil Bogu in se poklonil igumanu in svojim bratom. In vsi so ga poljubljali kot novega brata. Tiste, ki so bili zaradi njega napadeni, je še posebej objel, proseč jih odpuščanja za one, ki so jih užalili. In pozabili so na rane na svojem telesu, veseleč se, da se je vse tako dobro končalo.

ŽIVLJENJE NA SVETI GORI

... Bivali so (puščavniki) na visokih gorah skupno z jeleni. Nebo jim je bila cerkev in Krista so gledali, upodobljenega v duši. Tesne kolibe so jim bile s travo okrašene. Poslušali so šum drevja in ptičje glasove. Uživali so čist in vonjiv zrak. Brezskrbni so bili in veseli, obrnjeni vedno k Bogu in vzvišeni nad vsem posvetnim. Mislili so, da so bogatejši od najbogatejših. Drugi pa so živeli v skalnih jamah in razpokah, ali pa so se vgnezdili na morskkih čerih kakor ptice. Dež in ve-

ter sta jih bičala, sonce in znoj sta jih žgala in pozimi so zmrzovali ubogi in bedni. Ničesar niso imeli, kar bi jim lahko ukradel tat razen lanenega perila, pa še to ni zadostovalo, da bi si odpočili telo, marveč komaj da so si z njim pokrili nagoto.

Hranili so se kakor je pač kdo mogel: nekateri so jedli malo kruha, a redko; drugi so uživali plodove drevov in dijevih rastlin, ki so tam rastle. Žejo so si gasili z bistro vodo, ki je izvirala izpod gorskih skal.

SMRT ŠTEFANA NEMANJE (1199)

Iz spisov sv. Save

Tedaj me blaženi starec pokliče k sebi in mi začne govoriti:

»Sladki moj otrok, tolažba moje starosti, sin moj, poslušaj me! Naj tvoje ustnice nikdar ne govore neresnice! Tvoje oči naj zro naravnost in tvoje noge naj hodijo vedno po ravnih potih! Čuvaj zakon svojega očeta in ne pozabi naukov svoje matere! Ne karaj hudobnih, da te ne zasovražijo! Karaj modrega, da te vzljubi!«

In vzdignil je blaženi svoje roke, me objel, se razjokal in me poljubljal. In spet je začel govoriti: »Mili moj otrok, vid mojih oči! Prišel je čas slovesa. Ne bodi žalosten, otrok! Ako se ločimo na tem svetu, se snidemo tam, kjer ne bo več ločitve.«

In vzdignil je svoje častitljive roke, jih položil na mojo glavo in govoril: »Bodi blagoslovljen! Naj ti Bog da dobroto in milost in nebeško kraljestvo! In naj te naravna na pot, po kateri si hodil, ko si nekoč šel od mene!«

Ko je bilo osmega februarja, mi reče: »Otrok moj, pošlji mi po duhovnega očeta in po vse častite starce Svete gore, naj pridejo k meni!«

Storil sem, kar je zapovedal. In prišla je množica iz svete puščave. In ko so prišli, jih je pozdravil in blagoslovil. Ni jih pustil od sebe rekoč: »Ostanite pri meni, da s svojimi svetimi in častitimi molitvami moje truplo opojete in ga pokopljete!«

Od sedmega februarja do svoje smrti ni pokusil blaženi starec ne kruha ne vode, pač pa je vsak dan prejel sv. obhajilo. A dvanajsti dan meseca sem videl, da se pripravlja na oni svet. Rekel sem mu: »O blaženi gospod Simeon! Glej, približuje se tvoj čas! Čul sem že, kako si blagoslovil svoje naslednike. Sedaj pa jih blagoslovi poslednjič!« In on začne govoriti med solzami: »Sveta Trojica, naš Bog! Slavim te, molim in prosim: Obvaruj ljudstvo te države, v kateri sem nekoč vladal! Pomoč presvete Bogorodice in

moja molitev, čeprav grešna, naj bo sta z njimi na veke vekov! Zopet jim naročam, naj se med seboj ljubijo in spoštujejo! In kdor te zapovedi ne izpolnjuje, naj ga zadene kazen božja, njega in njegove otroke!« In jaz sem rekel na vse to: amen!

Istega dne mi reče: »Otrok moj, prinesi mi podobo svete Bogorodice! Zaobljubil sem se, da bom pred njo izdihnil svojo dušo.«

Storil sem to. In ko je bil večer, mi reče: »Otrok moj, stori mi to uslugo pa me obleci v mojo pogrebno haljo! Napravi me tako, kakor bom tudi pozneje ležal, ko bom v grobu! Na zemljo razprostri rogozino in me položi nanjo! Pod glavo pa mi daj kamen! Tako bom ležal, dokler me Gospod ne vzame k sebi.«

Vse sem storil, kakor mi je ukazal. In vsi, ki smo to gledali, smo jokali. Čudno in nenavadno je bilo gledati, kako leži kakor ubog tujec na rogozini, ogrnjen s pogrebno haljo, s kamnom pod glavo in kako se vsem ponižno klanja in jih prosi odpuščanja in blagoslova — on, ki so se ga nekoč bali in povesod pred njim trepetali.

Ko je prišla noč, so se vsi od njega poslovili in ga blagoslovili. Nato so odšli v svoje celice, da bi molili in se malo odpočili. A jaz in še neki duhovnik sva ostala pri njem vso noč. Okrog polnoči je blaženi starec umolknil in mi ni rekel niti besede. Ko pa se je začela jutranja služba božja in so se oglasile cerkvene pesmi, je blaženemu zasijal obraz. Vzdignil je oči proti nebu in rekel: »Hvalite Boga v njegovi svetosti, hvalite ga v njegovi slavi!«

Jaz pa sem mu rekel: »Oče, kaj si videl, da tako govoriš?«

On pa me pogleda in nadaljuje: »Hvalite Ga zaradi njegove veličine!«

To reče in izdihne svojo dušo. Jaz pa sem padel na njegov obraz in se grenko razjokal. Ko pa sem vstal, sem se zahvalil Bogu, da sem videl konec tega zglednega moža.

Ko drugega jutra pokuka izza , se odpravi k . S se-
boj vzame , kakršno nosijo , in svoje .
Ob pokliče 3X po imenu. se pri-
pelje v zlati , katero vlečejo 3 zlate .
„Ali veš, kdo je ugrabil ?“ vpraša lepo .
„Malo je ugrabil Gromozan!“ odgovori .
„Ta stanuje onstran . Pojdiva tja!“
stopi v . „Hii!“ zakliče in zlata zdrči
kakor proti otoku. Kmalu sta na .
Tu reče : „Ti , pojdi sedaj proti , kjer so
sive skale. Tam stanuje .
Tudi te čaka tam.“ vza-
me in ter se napoti pro-
ti skalam rešit malo
 iz razbojnikovih .

ČEMU SLUŽI NAFTA

Pred petdesetimi leti ni imela nafta, iz katere se dobivata petrolej in bencin, mnogo vrednosti. V tistih časih še niso poznali njene pogonske vrednosti in so jo uporabljali po večini le za razsvetljavo. Ker pa je bil v tem petroleju pomešan tudi bencin, je petrolejska luč pokala in nestalno gorela. Tako so se n. pr. prebivalci Prage uprli prvim petrolejkam. Dejali so, da sede raje v temi kot pod bombo. Šele ko so v posebnih čistilnicah ali »rafinerijah« začeli čistiti nafto, t. j. ko so znali izločiti iz nje bencin, petrolej in razne maščobe, in šele ko so iznašli motor na bencinski pogon, šele tedaj so ljudje spoznali ogromno vrednost nafte.

jev, ki se kurijo s premogom, ali ki teko z elektriko. Torej ne gre ničesar iz nafte v zlo. Maščobe za mazanje strojev in celo bencin pridobivajo v novjšem času tudi iz premoga, a je to mnogo dražje in zamudnejše delo.

Še dragocenejša je postala nafta, ko je inženir Diesel izumil motor na pogon skoraj neizčiščene nafte. Diesel je bil Nmec, ki se je rodil v Parizu, a bil vzgojen v Londonu. Ob življenje je prišel na še nepojasnjen način l. 1913. na voznji čez kanal iz Francije v Anglijo, kamor so ga povabili, da namesti svoje motorje na angleških vojnih ladjah. V Franciji se je vkrcal na ladjo in odšel v pripravljeno ladijsko kabino. Ko so do-

Ves svet 207

PRIDOBITEV NAFTE L. 1934.
v posameznih državah (v milijonih tonah)

Zdr. drž.
Amerike
123

Rusija
24

Venezuela
20

Rumunija
8,5

Iran
7,6

Indija
6

Mehika
5,7

Ostale
države
12,2

Dandanes se države kosajo med seboj, katera bo pridelala več bencina, kajti uporaba bencina se na svetu veča od leta do leta. Država, ki ima toliko petrolejskih vrelcev, da lahko izvaža bencin, bogati, ker ga lahko izvaža; država, ki nima takih vrelcev, mora bencin uvažati in pošiljati svoj denar v tujino.

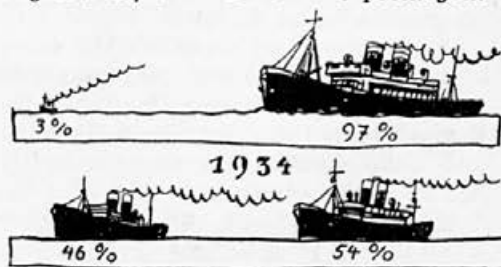
Čemu nam služi bencin, to ve že vsak otrok. Nešteto avtov je na svetu, ki se premikajo le s silo bencina. Samo v Ameriki računajo na vsakih pet Amerikancev po en avto. A tudi vsi ostali deli sveta uporabljajo s pridom to moderno prometno sredstvo. Avti brze dandanes že skozi puščave.

Danes skušajo pridobiti iz nafte čim več bencina, ker ga avti in letala porabijo ogromne množine. Kar ostane, so petrolej in goste maščobe, s katerimi se mažejo osi tudi takih stro-

speli v Anglijo, je bila njegova sobica prazna. Diesel je izginil in še danes ne vedo, kaj se je z njim zgodilo.

Diesel je izumil poseben način za pogon motorja. Avto poganja motor, ki ga ženo eksplozije bencina. Diesellov motor pa žene goreča nafta. Parnike goni para v kotlih, ki jih kurijo s premogom. Za vsako konjsko silo

Pogon z nafto 1914 s premogom

Napredek svetovnega brodarstva

teh strojev je treba 1,8 kg premoga na uro. Če bi te kotle kurili z nafto, bi je porabili le 700 g na uro; če pa bi na teh parnikih namestili Dieslove motorje, bi za vsako konjsko silo porabili komaj 127 g na uro. Iz Norveške na Kitajsko mora tovorni parnik osemkrat naložiti med potjo premog; parnik z Dieslovim motorjem, ki ga kurijo z nafto, izhaja na vsej tej dolgi vožnji z nafto, ki jo je

doma vkrcal. To pomeni, da prevozi parnik s pogonom nafte osemkrat daljšo pot, kot parnik na pogon s premogom. Ni tedaj čudno, če se parniki hitro preurejajo na pogon nafte. V puščavah že drve železnice, ki jih gonijo Dieselovi motorji, ker ti motorji ne potrebujejo vode, ki je v puščinjah tako dragocena in redka.

Tudi skozi Saharo nameravajo speljati tako železnico. Stroj takih železnic bo naložil na prvi postaji toliko nafte, kolikor je bo potreboval do prve prihodnje postaje v oazi. Tam si bo stroj naložil nove nafte, potniki pa si bodo gasili žejo s sladoledom.

BORBE IZUMITELJEV

Pred tri tisoč leti je živel grški učenjak, ki je trdil, da imajo vsi ljudje na svetu neko skupno lastnost: nezaupljivost. To velja tudi za naše čase. Posebno nezaupljivi so »strokovnjaki«. Če kdo kaj novega izumi, tedaj pregledajo izum strokovnjaki, to so taki ljudje, ki se na tisto reč razumejo. Ker so zelo nezaupljivi, se večkrat zgodi, da ne spoznajo vrednosti izuma in ga proglasijo za ničvrednega. Za izumitelja se tedaj začne težka borba. To nam najbolj pričajo borbe v življenju slavnih mož, katerih izume so »strokovnjaki« odbili.

Pred skoraj poldrug sto leti je nekoga dne prišel k Napoleonu nekdo in mu dejal: »Izumil sem sredstvo, s katerim morete premagati Anglijo.« Pa mu je opisal parni stroj, ki naj bi gnal ladje po morju.

Ali Napoleonovi strokovnjaki so se smejali možu: »Kako naj para iz kotla žene ladje hitreje ko veter jadrnice? In ladja z dimnikom na morju! Kako smešno. Pa ogenj v ladji! Saj bi se vse vžgalo!«

Moža so odslovili. Ali ta je odšel k Angležem in ti so mu verjeli.

Ko se je Napoleon kasneje peljal z jadrnico v pregnanstvo, je srečal

prvi parnik. Zamislil se je in vzkliknil: »Če bi bil pred leti verjel možu, bi bil danes gospodar vsega sveta.«

Pred približno šestdesetimi leti je slavni Edison izumil gramofon. Ni bil tako lep kot so gramofoni dandanes. Imel je mal zabojček z uro in velikanski rog. Vse to pa je bilo pritrjeno na skoraj meter visokem, temnem zaboju. Ta zaboj naj bi dal gramofonu lepši glas. Ta svoj prvi gramofon je poslal Edison v Paris, da ga preizkusijo. K prvi preizkušnji so prišli najbolj učeni ljudje Francije in najbolj znani strokovnjaki - prirodoslovci. Predsednik te komisije navije aparat. Gramofon začne nekaj časa praskati in hrkati, nato jasno in razločno peti preprosto pesem. Eno minuto poslušajo učenjaki, nato se začno na vse grlo smejati.

Neki slavni učenjak reče nekemu novinarju: »Saj nismo ne norci ne otroci! To je navadna goljufija! Nekdo sedi v zaboju in nas hoče prepričati, da prihaja glas iz valjaste plošče. Nikoli se to ne more zgoditi, da bi mrtva plošča govorila in pela.«

Novinar mu predlaga, da bi dal zaboj preiskati, ali učenjak zamahne z roko: »Jaz sem povedal svojo sodbo

in pri tem vztrajam: to je navadna in grda prevara!»

Že nekoliko let kasneje je ves svet spoznal, da ni bil prvi gramofon nikaka prevara.

Na neverjetne težkoče je naletel Anglež Stevenson, ki je l. 1825. zgradil prvo železnico med dvema mestoma v Angliji. Dali so mu celo priimek »ubijalec«, četudi ni v svojem življenju ubil niti živali, kaj šele človeka. Strokovnjaki so bili namreč mnenja, da bo s svojo železnico ubil človeštvo. Trdili so, da take brzine ne more noben človek zdržati in da se morajo vsi ljudje v takem drvečem vlaku dušiti. Ko pa je vlak le pridrvel srečno na svojo postajo in so ljudje izstopili zdravi in čili, so spet strokovnjaki razsodili, da se je to zgodilo, ker je pač veter pihal ljudem v hrbet.

Posebno hudo so napadali Stevenson, ko je izkopal za svoj vlak šestdeset metrov dolg predor. Leto dni se je moral boriti s strokovnjaki, preden so mu dale oblasti dovoljenje, da sme vlak skozi ta predor.

»To je zločin!« so pisali strokovnjaki ministrom. »V takem predoru pod zemljo ne more nobeno živo bitje zdržati. Vlak bo prišel iz predora s samimi mrličiči.«

Vlak je le zapeljal v predor in prišel iz njega z živimi ljudmi. Ali kljub temu so strokovnjaki trdili, da je to le srečen slučaj. Šele ko je vlak več-

krat pripeljal zdrave in žive ljudi skozi predor, so strokovnjaki umolk-nili.

A še l. 1829. je neki slavni london-ski profesor trdil, da je dokazano, da priteče ljudem kri iz nosa, ust, oči in ušes, ako se vozijo z vlakom. To da se zgodi zaradi močnega zračnega pritiska.

Francoski slikar Daguerre se je tri-deset let mučil, preden je iznašel fotografijo. Ko se mu je to posrečilo, je napravil dve fotografiji in jih poslal v Pariz na Akademijo znanosti. Pa so mu jih vrnil, češ, da sta to dobri sliki, ki jih je z roko narisal. Ni mogel prepričati učenjake, da je mogoče ujeti človeško podobo na ploščo.

Zdaj je Daguerre najel dvorano, da javno pokaže, kaj je izumil. Prišlo je v dvorano vse polno radovednih ljudi.

Ali ko je postavil fotografski aparat predse in si je pokril glavo s črno ruto, so se ljudje, med katerimi je bila večina učenjakov, tako prestrašili, da so zbežali iz dvorane.

Učenjaki so ga proglasili za goljufa in ljudje so začeli žvižgati, ko se je izumitelj prikazal na ulici. Daguerre ni mogel dobiti več človeka, ki bi ga lahko fotografiral. Fotografija se je začela šele širiti, ko se je nekemu Nemcu posrečilo fotografirati nekatere visoke osebnosti.

Zanimivo je, da so v Rusiji poznali fotografijo pred zapadno Evropo. Mor-da zato, ker niso imeli tam toliko uč-nih »strokovnjakov«.

Z O B O T R E B C I

Zobotrebce so poznali že stari narodi. Grki in Rimljani so si z njimi stalno snažili zobe po jedi. V dobi rimskega cesarstva so izdelovali zobotrebce iz lesa posebno prožne in trdne vrste. V Indiji pa so si snažili zobe iz zobotrebcev, izdelanih iz smokvinega lesa. Še dandanes cenijo Indijci najbolj take vrste zobotrebcev. Posebno pažnjo posvečajo čiščenju zob Mohamedanci. Pri njih spada nega

zob v verski obred, ki ga je Mohamed svojim vernikom priporočal kot Bogu všečno dejanje. Posebno so med Turki v časteh zobotrebci, ki so bili namočeni v studencih svetega mesta Meke. Na zapadu Evrope so poznali zobotrebce že v 16. stoletju. Najprej so bili leseni, pozneje pa so zlatarji srednjega veka začeli izdelovati zobotrebce iz kovine, prav dragocene celo iz srebra in zlata.

Najš beveder.

Po štengah pridemo v beveder, ki je velbar. V našem bevedru je farelo poln inopra. Ta inopra je skuhal oče iz sliv. Okno v bevedru ima gautre, da ne morejo raubarji inopra ukrasti. Mi smo se tudi šli raubarje. Jaz sem bil zandar. V sosedovi štali smo ujeli mojega brata raubarja. In smo ga zaprli v naš beveder. Pa se je zlomil feder v ključarnici. Brat je vpil. Britekel je oče in dejal: „Naj kar ostane raubar v beki!“ A brat je karpil: „Ata, inopra teče iz farela!“ In oče je razbil ključarnico v železno štango. Ko je odprl, je brat smuknil med očetovimi nogami na štenge in mamu povedal, da se je samo becab, ker mi hotel več ostati v beki. Farelo mi prav nič puščal.

LEV IN OSEL

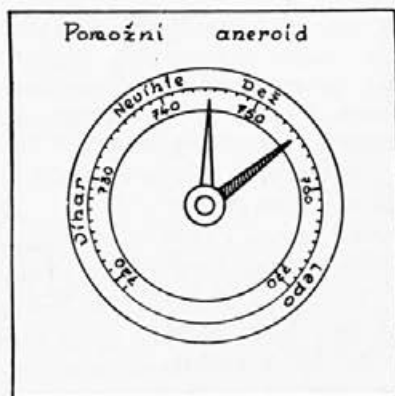
Lev si nekoč najame osla za gonjača na lovu. Osel dirja po gozdu in riga tako strašno, da zbeže vse živali pred njim. Beže in pribeže do leva, ki jih raztrga in poje. Po lovu vpraša osel ponosno: »No, kako ti je všeč moj glas?«

»Zares,« odgovori lev, »če bi ne vedel, da je le osel, ki tako riga, bi se še jaz ustrašil.«

KAKŠNO BO VREME

SPREMEMBE ZRAČNEGA PRITISKA

Če opazujemo barometer ali aneroid, ki visi na stalnem mestu, se pričamo, da zračni pritisk ni vedno enak. Že v teku enega samega dne živo srebro v cevi raste in dvakrat pada. Še večje pa so spremembe iz dneva v dan. Pri tem pa se je spremenilo tudi vreme.

Opazujemo barometer istočasno s toplomerom. Vsakokratno stanje v milimetrih si zabeležimo. Pri tretjem opazovanju izračunamo povprečni pritisk dneva in si spremembe vsak dan skupaj z opazovanji vremena samega vnašamo v pomožni aneroid, kakršnega predstavlja slika.

Opazovanje vršimo takole. Po trikatnem opazovanju barometra izračunamo povprečni pritisk dneva. Ta naj bo na primer 756 mm. Na pomožnem aneroidu postavimo oba kazalca na 756 mm. Naslednji dan smo naši na primer 745 mm. Črni kazalec postavimo na novo številko, belega pa, ki nam kaže včerajšnji pritisk, pustimo za enkrat na mestu in ob njegovem vrhu zabeležimo, kakšno je bilo vreme včeraj. Tako bomo pisali: jasno, oblačno, slabo vreme, zelo slabo vreme, nevihta itd. Ko smo zabeležili vreme včerajšnjega dne, pomak-

nemo beli kazalec do črnega in pustimo tako za naslednji dan. Zraven ne pozabimo opazovati topline.

VPLIV ZRAČNEGA PRITISKA

Če nekaj časa vestno opazujemo barometer, pridemo kmalu do važnega pravila (ki pa ima svoje izjeme), da padanje živega srebra prinaša v splošnem slabo vreme, medtem ko nastopi lepo vreme, kadar se živo srebro dviga, kadar pritisk raste. Tega pravila pa se ne smemo držati slepo. Vreme namreč ni odvisno le od zračnega pritiska, odvisno je poleg drugega tudi od topline zraka, predvsem pa od vlage v zraku.

VLAGA V ZRAKU

Polijmo po tleh čašo vode. Pokaže se mlaka, ki čez nekaj časa izgine. Voda je izhlapela. Pretvorila se je v hlape, ki jih je vsrkal zrak in postal vlažen.

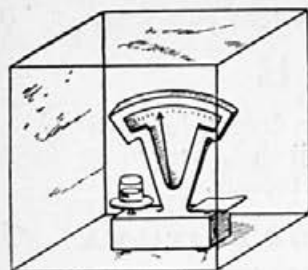
Največ vode izhlapi iz rek, jezer in morij. Vodo izhlapeva tudi vlažna zemlja, izhlapevajo jo rastline, naravnost ogromne količine pa jo izhlapijo gozdovi. Vsa ta voda se spremeni v plin, v vodne hlape, ki jih nosi zrak. Vodnih hlapov v zraku ne vidimo.

Voda, ki jo polijemo, voda, ki moči ceste in voda v perilu se spremeni v nevidne vodne hlape

KOLIKO VODNIH HLAPOV SPREJME DEŽ

Mislimo si stekleno posodo kockaste oblike. Drži naj 1000 litrov (1 m³). Posoda naj bo od vseh strani zaprta. V posodo postavimo občutljivo tehtnico, kot jih imajo nekatere trgovine. Na tehtnico postavimo skodelico vode. Posodo napolnimo s popolnoma suhim

Koliko vlage lahko sprejme 1 m³ zraka pri raznih toplinah

zrakom, ki naj ima toplino 28° C. Kazalec na tehtnici nam bo pokazal, da je vode vedno manj. Izhlapeva. Spreminja se v plin in se meša z zrakom. Če skrbimo za to, da v posodi vlada vedno enaka toplina (28°

Celzija), se bo pojav nadaljeval. Vode bo vedno manj, dokler se končno kazalec na tehtnici ne bo ustavil. Zrak sedaj ne more sprejeti več vodnih par. Pravimo, da je nasičen. Poglejmo na tehtnico in izračunajmo, koliko vode je izhlapelo. Prepričamo se, da jo je 27 g manj kakor jo je bilo v začetku poskusa. Pri toplini 28° C more torej 1 m³ zraka sprejeti največ 27 g vodnih hlapov. Več ne more. Nasičen je.

Napravimo poskus še enkrat. Zrak pa naj ima toplino le 14° C. Opazili bomo, da more pri tej toplini 1 m³ zraka sprejeti le 12 g vode. Človek bi mislil, da je to malo. Poglejmo, koliko hlapov bi bilo v učilnici, če bi bil zrak nasičen. Toplina učilnice naj bo 14° C. Že enkrat prej smo izračunali, da je prostornina naše učilnice 196 m³. Če je zrak v učilnici nasičen, je v njej 2352 g vodnih hlapov, kar ni malo!

Napravimo z isto pripravo še tretji poskus. Zrak naj ima toplino le 0° C. Ta zrak bo nasičen že, ko bo v 1 m³ le 4,9 g vodnih hlapov.

Če povemo, koliko gramov vodnih hlapov vsebuje 1 m³ zraka, smo povedali absolutno vlago zraka.

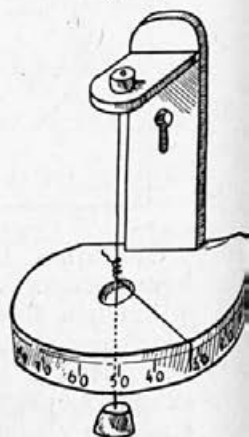
RELATIVNA VLAGA ZRAKA

Vzemimo 1 m³ suhega zraka, ki naj ima toplino 14° C. Ta zrak lahko sprejme 12 g vodnih hlapov. Pravimo, da ima 100 % vlage. Če pa bi v istem zraku bilo le 6 g vodnih hlapov, torej polovica, bi rekli, da ima zrak le 50 % vlage. Vlagi, ki jo izrazimo s procenti, pravimo relativna vlaga.

PRIPRAVA ZA MERJENJE VLAGE

Priprava za merjenje vlage se imenuje vlagomer ali higrometer. Napraviš si ga lahko sam. Najvažnejši del takega higrometra je 12 cm dolga črvena struna za gosli. Zgornji konec strune je pritrjen, spodnji pa je obtežen s kosom (ne pretežkim) železa. Na struni je še kazalec iz lahke žice. Če se struna vrti, se vrti z njo tudi kazalec. Pod vplivom vlage se struna zavija ali odvija in kazalec se premika ob skali, ki je na obodu okrogle deske.

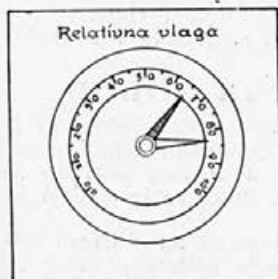
Da nam bo sestavljena priprava povedala vlago v procentih (relativna vlaga), moramo na skali zaznamovati procente. Tega seve ne smemo storiti na pamet, temveč s poskusi. V ta namen odnesemo pripravo najprej v pralnico, kjer se izkuhava perilo. Tam je zrak z vlago nasičen. To bo delovalo na struno. Kazalec se bo pričel premikati in se bo slednjič pri neki točki ustavil. To je točka nasičenosti, ki jo zaznamujemo s 100 %. Ko se po nekaj dneh priprava dobro posuši, jo obesimo v pločevinasto ali stekleno posodo, ki se dobro zapira. V posodo damo tudi nekaj kosov živega apna. Živo apno ima lastnost, da hlastno vpija vlago. Vso vlago, ki je v posodi, bo vpilo živo apno, zrak bo postal suh. To bo delovalo na kazalec, ki se bo pričel premikati, toda v nasprotno smer kakor v pralnici. Pri neki točki se bo ustavil. To je točka 0 %. Prostor od 0 do 100 razdelimo in na ta način dobimo skalo, katere vsaka črta pomeni 1 % vlage.

Vlagokaz — lahko pa tudi vlagometer (higrometer)

Na sličen način so zgrajene tudi vremenske hišice. Tudi v njih je glavno

črevesna struna, ki se zbog spremembe vlage zavije ali odvije. Struna nosi na spodnjem koncu malo deščico, na kateri sta pritrjena možek in ženka. Kadar se žica vrti, se vrti tudi deščica in iz hišice se prikaže možek z vrečo moke na rami ali pa ženka z dežnikom. Vremenska hišica nam lahko pove, kdaj je vlage več ali manj, ne pove pa nam procentov. Zaradi tega pravimo vremenski hišici vlagokaz ali higroskop.

Priprava za beleženje relativne vlage

Da bomo lažje opazovali spremembe, ki nastopajo iz dneva v dan, si bomo napravili pomožni higrometer, pripravo, ki je podobna pomožnemu termometru ali barometru.

Velikost deščice je ista, kot pri prej omenjenih pripravah. Kolobarja sta dva. V notranjega vnesemo relativno vlago od 0 do 100 %, v zunanjega pa bomo beležili spremembo vremena.

Opazujmo trikrat na dan. Zvečer izračunajmo povprečno vlago, ta naj bo prvi dan na pr. 72 %. Oba kazalca na pomožnem higrometru postavimo na 72. Naslednji dan najdemo na pr. povprečno vlago 80 %. Črni kazalec postavimo na 80, nad belim pa zapišemo, kakšno je bilo včeraj vreme. Ko smo to napravili, premaknimo beli kazalec do črnega. Tako ponavljamo iz dneva v dan. V zunanjem kolobarju bomo kmalu dobili podatke za vreme pri različni relativni vlagi.

ZGOŠČEVANJE VODNIH HLAPOV

V kocki, ki drži 1 m³, imamo zrak, ki ima toplino 28 ° C in je z vlago nasičen. (Relativna vlaga znaša 100 %.) V zraku je 27 g vodnih hlapov.

Ohladimo sedaj ta zrak na nek način toliko, da bo imel le 14 ° C. Kaj se bo zgodilo? Vse stene posode se bodo v hipu orosile, kakor se orosijo pozimi šipe na oknih. Če bo ohladitev potekala dovolj hitro, se bo v posodi pojavila še megla. Kaj je ta megla?

Iz prejšnjih poskusov vemo, da lahko 1 m³ zraka, ki ima 14 ° C, sprejme največ 12 g vodnih hlapov. V našem primeru pa se je v začetku poskusa nahajalo v posodi 27 g hlapov. Ker smo zrak v posodi ohladili na 14 ° C, se mora 15 g hlapov (plina) zgostiti v vodo. Ta voda se v obliki drobnih kapljic nabira na stenah in tvori roso, ali pa se oprime prašnih delcev v zraku in tvori meglo.

Megla se pojavi tudi, kadar dihamo v hladnem prostoru. Zrak, ki prihaja iz pljuč, je gorak in ima v sebi mnogo vodnih hlapov. Ko se zunaj ta zrak ohladi, mora oddati nekaj hlapov v obliki drobnih kapljic, ki tvorijo meglo. Če dahnemo proti hladni šipi ali proti ogledalu, se steklo v hipu prevleče z roso. Tudi to je vlaga, ki se je zgostila, ker se je zrak ohladil.

Toplino, pri kateri se pričnejo vodni hlapi zgoščevati v drobne kapljice (ali pa v ledene iglice in snežinke), se imenuje rosišče. Rosišče je lahko pri 30 ° C, lahko je pri 5 °, lahko je pa tudi pod ničlo. Zavisi pač od tega, koliko vlage se nahaja v zraku. Zrak, ki ima v sebi mnogo vlage, se bo prej ohladil do rosišča kakor suh zrak.

Nad vlažno zemljo, nad morji, rekami in jezери pa tudi nad gozdovi se podnevi zrak z vlago nasiti. Ko se proti večeru, zlasti pa zjutraj pred sončnim vzhodom zrak ohladi, ne more nositi vseh vodnih hlapov, temveč jih mora, čim se ohladi pod rosišče, oddati nekaj v obliki drobnih kapljic, ki se oprimejo prašnih delcev, katerih je v zraku vse polno. Te kapljice vidimo kot meglo. Če posije sonce, se zrak segreje, sprejme več vodnih hlapov, megla izgine.

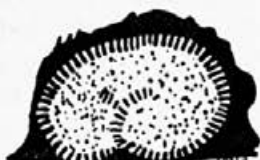
(Se nadaljuje)

KAJ ŽIVALI POZIMI DELAJO

Borut Baša, dijak, Celje

V BRLOGU SPI

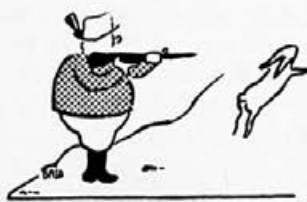
V VOTLINI SMRČI

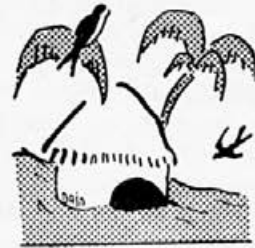
V BLATU LEŽI

PRED LOVCEM BEŽI

V AFRIKI ŽIVI

V KRMILNICI SEDI

LISICA IN DIVJA MAČKA

Nekega dne srečala je lisica divjo mačko. Lisica se je pobahala: »Ti ne znaš tako hitro teči kakor jaz!« Divja mačka reče: »A znaš ti plezati po drevesih?« »Ne,« reč lisica, »saj mi tudi ni treba!« Med tem pridejo psi, divja mačka skoči na drevo, lisica pa začne teči. A psi jo vseeno ujamejo in raztrgajo.

Dimitri Orel,

uč. 4. r. lj. šole v Zagrebu.

ČEBELA IN GOLOB

Čebela je padla v vodo. Golob, ki je sedel na drevesu, je opazil čebelino nesrečo ter ji vrgel z drevesa list. Ko se je čebela povzpela nanj, se je osušila in odletela.

Drugič je zopet sedel na drevesu isti golob. K njemu se je prikradel lovec in nameril puško nanj, a ko je hotel sprožiti, je priletela čebela in ga pičila v roko. Lovca je zaskelilo, puška se je sprožila, naboj pa je zletel mimo goloba.

Tako je čebela vrnila golobu dobroto za dobroto.

ČRV IN LEV

Pred pečino, v kateri je živel lev, je bilo veliko drevo, ki je zastavljalo vhod v pečino, da je lev komaj prišel noter in ven. Lev se je razjezil in je hotel drevo podreti. A ga ni mogel. To je videl črv iz drugega trhlejšega drevesa in je rekel levu: »Kaj se mučiš! S silo se vsako drevo ne da podreti. Jaz ga bom podrli!« Lev se je zasmejal in se počel črvu rogati: »Molči, neumnež! Kako moreš podreti drevo ti, ko ga pa ne morem niti jaz, kralj živali.« Črv je odšel v tisto drevo in pričel s svojim poslom; pa ni minulo leto, ko je drevo padlo.

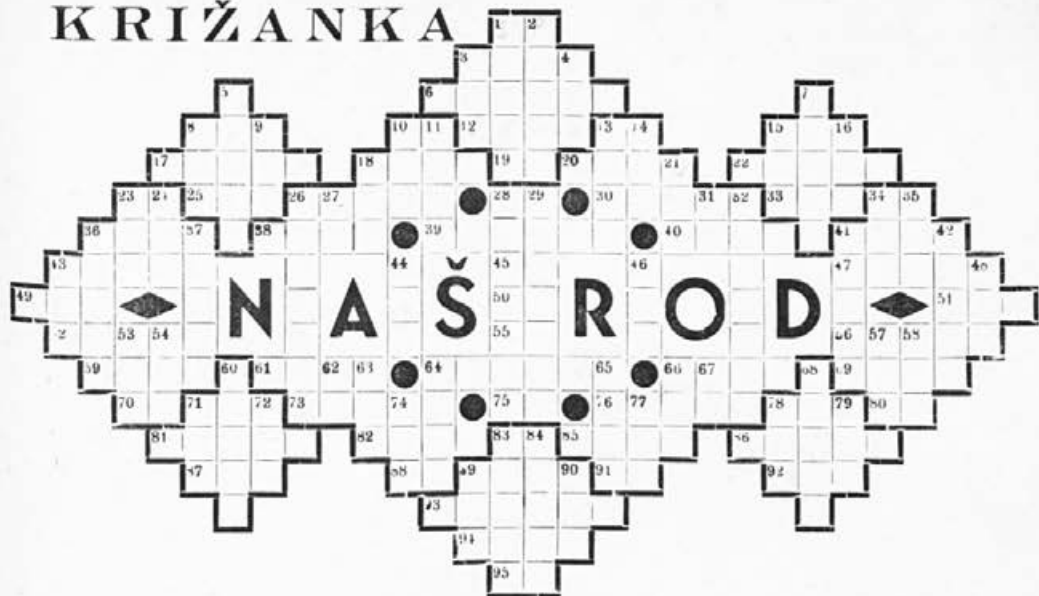
KROKAR IN ČEBELA

»Jaz morem živeti sto let!« reče krokarkar posmehljivo čebeli, »a ti živiš kratak čas; kako si ti nesrečna!«

»Pa povej, zakaj je tvoje življenje tako dolgo?« odgovori čebela. »Glej medeno satovje, ki ga delam. A kaj ti delaš? Moje življenje je res kratko, a koristno; v delu ga preživim. Vseeno je, kdaj umreš, prej ali pozneje. Bolje je preživeti en dan v koristnem delu, kakor pa sto let v brezdelju.«

Prevedel Boris Stibilj,
dijak, Ljubljana.

KRIŽANKA

V o d o r a v n o : 1. športni klub (kratica); 3. krompirjeva jed; 6. srbska pokrajina, znana iz l. 1389.; 8. začimba; 10. grška črka, polumer v krogu; 12. izmeček vulkana; 13. zlato (franc.); 15. šteje čas; 17. norveški kralj; 18. kosi travo; 19. zaimек; 20. zbogom, tujka; 22. moško ime; 23. osebni zaimек; 25. stari oče; 26. se rabi pri risanju; 28. osebni zaimек (množina); 30. živi na severu; 33. žensko ime; 34. osebni zaimек; 36. propada, boleha; 38. primorski pisatelj; 39. gledališče (tujka); 40. kazalni zaimек (srbohrv.); 41. nasprotno od radodaren; 43. nevilhta; 45. njega; 47. obrtnik; 49. nasprotno od lačen; 50. ali (v narečju, rabi Prešeren); 51. povzročea ogenj; 52. nasprotno od bogat; 55. zadnji dve črki, napisani na križu; 56. nasprotno od debel; 59. revna žena; 61. staro indijansko orožje, vrv; 64. karam; 66. oblika glagola tikati; 69. oblika glagola tretji; 70. predlog; 71. Vsemogočni; 73. nasprotno od slab; 75. CA; 76. kraj pri Beogradu; 78. obrtnik; 80. prostorninska mera; 81. ameriški denar; 82. izumrli narod; 83. ima (v narečju); 85. odpadек; 86. dolžinska mera; 87. zrel plod; 88. medmet, vzdih; 89. pokrije posodo, instrument; 91. karta; 92. rastlinska snov; 93. letni pridelek; 94. gora, kjer spi kralj Matjaž; 95. egipčanska boginja.

N a v p i č n o : 1. mesto na Hrvaškem; 2. del strehe (množina); 3. polovica; 4. prva žena; 5. alkoholna pijača; 7. del obraza; 8. lesena posoda; 9. posoda za vino; 10. predor; 11. plevel; 13. del gledališke dvorane; 14. zverina; 15. vrtna lopa; 16. žensko ime; 18. otok na Jadranu; 21. čutilo; 23. nasprotno od glasen; 24. jeza (latinski); 26. glavno mesto Jugoslavije; 27. medmet; 28. osel (srbohrv.); 29. naša sosedna država; 31. veznik; 32. žensko ime; 34. isto kot 21. navpično; 35. nasprotno od star; 36. nasprotno od počasen; 37. borilni prostor; 41. član mladinske organizacije; 42. oblika glagola padati; 43. izvor; 44. vodna žival; 46. pregovor; 48. ostanek cigarete; 53. nasprotno od noter; 54. prva ženska; 57. jeza (latinski); 58. veznik; 60. slovenski pesnik; 62. oblika glagola biti; 63. dva skupaj; 64. stročnica; 65. mati; 66. kradljivec; 67. francoski zaimек; 68. naš vladar; 71. brez čevljev; 72. kača; 74. prva ženska; 77. nedoločni zaimек; 78. oblika glagola peti; 79. kesanje; 83. dolžinska mera; 84. žensko ime; 89. ima samo žival; 90. žensko ime, svetnica.

REŠITEV KRIŽANKE »OPLENAC« IZ 3. ŠTEV. »NAŠEGA RODA«

Vodoravno: 2. koc, 4. petek, 6. ris, 7. rop, 9. por, 11. lov, 14. oj, 15. pri, 17. ti, 19. les, 21. te, 22. Ren, 23. oh, 24. Vis, 26. veter, 28. en, 29. ask, 30. pa, 31. Peter, 32. on, 34. ne, 35. Ig, 36. as, 38. in, 39. na, 41. če, 43. on, 45. Ig, 47. dr., 49. alo, 51. nos, 52. sol, 54. oče, 55. rok, 57. koliba, 59. kolek, 61. potica, 64. Anica, 65. ep, 67. os, 68. ko, 69. mi, 71. potep, 72. vi, 73. ker, 75. ena, 77. re, 79. po, 80. ovira, 83. A, A, 87. kr., 88. sk., 89. de, 90. tč., 91. tr., 93. oj, 96. Azija, 98. ar, 100. ra, 101. Josip, 104. ređ, 105. da, 106. od, 107. Edi, 108. na, 109. po, 111. rt, 112. iz, 115. pes, 117. ti, 118. če, 120. kos, 122. Eva, 123. vsi, 125. poražen, 129. lim, 131. oda, 132. e, e, 133. pes, 134. jok, 136. ne, 138. Rok, 139. lan, 141. sin, 144. obad, 146. rak, 147. bo, 148. as, 150. ton, 152. ptič, 155. redar, 156. roj, 157. Finžgar, 158. Rim, 159. orati.

Navpično: 1. pot, 2. kes, 3. Cer, 4. pir, 5. kol, 6. rojen, 8. Potop, 9. pesek, 10. kres, 12. vihar, 13. pet, 15. prag, 16. Inka, 18. sit, 19. len, 20. sen, 24. ven, 25. sen, 26. voz, 27. reč, 31. pir, 32. rak, 35. in, 37. si, 40. klica, 42. en, 43. os, 44. vol, 46. go, 47. de, 48. Potop, 49. ali, 50. oba, 52. s o s, 53. lek, 55. rop, 56. kit, 57. kavo, 58. oni, 59. kolodvori, 60. kovačnica, 62. Cer, 63. apel, 65. e, e, 66. prikrasti, 69. Meštrovič, 70. in, 73. ko, 74. ti, 76. a a, 78. brada, 79. pelinkovec, 81. ve, 82. rt, 84. astronomen, 85. pojej, 86. iz, 87. kje, 88. sad, 92. rad, 94. jod, 95. li, 96. Aleksander, 97. ira, 99. karavana, 102. sir, 103. Peter drugi, 110. lev, 111. rti, 113. zel, 114. sod, 115. pek, 116. sam, 120. kot, 121. sat, 124. se, 125. pek, 126. os, 127. ej, 128. nos, 130. in, 133. pok, 135. kit, 137. oba, 138. raj, 139. lon, 140. nag, 142. nor, 143. mir, 144. od, 145. ar, 146. ro, 147. bi, 149. sa, 151. ni, 153. to, 154. ča.

Križanko »Oplenac« so pravilno rešili in bili izžrebani za nagrade:

1. Milan Singer, učenec 3. r. II. deš. lj. š. v Mariboru.
2. Marija Kos, učenka 5. b r. lj. š. na Jesenicah.
3. Jožica Purnat, učenka 3. r. v. lj. š. v Šmartnem ob Dreti.
4. Lado Beznik, učenec 4. r. lj. š. v Kranju.

*Otroci, hranite in varčujte, pomnite:
Iz malega raste veliko!*

Mesna hranilnica ljubljska

izdaja na dom domače hranilnike.

Stopite tudi vi v krog njenih
vlagateljev in varovancev!

*Kar potrebuje mladina v šoli
in doma, dobi po nizkih cenah v*

Učiteljski knjigarni v Ljubljani in v podružnicah v Mariboru in Celju

Zlasti priporočamo bogato izbiro lepih mladinskih
knjig po znižanih cenah. Izberite knjige po cenikih,
ki jih imajo šolski upravitelji, in naročite skupaj,
da bo manjša poštnina

Inserirajte v „Našem rodu“!

Klišaje

eno- ali večbarvne,
za časopise, knjige,
razglednice itd. izdeluje

klišarna

»JUGOGRAFIKA«

LJUBLJANA — SV. PETRA NASIP 23